

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ATATÜRK'ÜN 100. DOĞUM YILINA ARMAĞAN

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XXIV

Yayın Komisyonu

Prof. Dr. Hüseyin ATAY (Dekan)

Prof. Dr. Hüseyin YURDAYDIN

Doç. Dr. İsmet KAYAOĞLU

Doç. Dr. Beyza BİLGİN

Doç. Dr. Günay TÜMER

Doç. Dr. Rami AYAS

Makalelerin bilim ve dil bakımından sorumluluğu yazarlarına aittir.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XXIV

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
Prof. Dr. Hüseyin ATAY, <i>İslamda Hayır İşleri</i>	1
Prof. Dr. Hüseyin ATAY, <i>Medreselerin Gerilemesi</i>	15
Prof. Dr. Hüseyin ATAY, <i>Temizlik ve Çeşitleri</i>	57
Prof. Dr. İsmail CERRAHOĞLU, <i>Garânik Meselesinin İstismar- cuları</i>	69
Prof. Dr. Cavit SUNAR, <i>İnsan Olma Yolu</i>	93
Prof. Dr. Cavit SUNAR, <i>Erzurumlu İbrahim Hakkı ve Terbiye Kuralları</i>	127
Prof. Dr. Hikmet TANYU, <i>Martin Luther'in Türkler Hakkındaki Sözleri</i>	151
Prof. Dr. Mehmet TAPLAMACIOĞLU, <i>Anayasanın Sosyo-Juri- dik Eleştirisi</i>	163
Doç. Dr. Neda ARMANER, <i>Okulda Çocuğun Düşünce ve Davra- nışını Etkileyen Faktörler ve Rehberlik</i>	167
Doç. Dr. Neda ARMANER, <i>Çocukluk Dönemi Dini</i>	175
Doç. Dr. Mehmet AYDIN, <i>Ateizm ve Çıkmazları</i>	187
Doç. Dr. Mehmet AYDIN, <i>Din ve Felsefeye Göre Tanrı</i>	205
Doç. Dr. Mehmet DAĞ, <i>Kelâm ve İslâm Felsefesinde Hareket Ku- ramı</i>	221
Doç. Dr. Ethem RUHİ FIĞLALI, <i>İbn Sadru'd-din Eş-Şirvânî ve İtikâdî Mezhepler Hakkındaki Türkçe Risâlesi</i>	249
Doç. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI, <i>Tercümânü'l-Ümem</i>	277
Doç. Dr. Kemal IŞIK, <i>Mutezile'nin İlk Kurucusu Vâsıl B. Ata ve Büyük Günah Meselesi</i>	337
Doç. Dr. İsmet KAYAOĞLU, <i>Anadolu Selçukluları Devrinde Ti- cari Hayat</i>	359
Doç. Dr. Abdulkadir ŞENER, <i>İslam Hukukunda İctihad ve Taklid Problemi</i>	375

	<u>Sayfa</u>
Doç. Dr. Cihad TUNÇ, <i>Töbe Hakkında Bazı Meseleler</i>	389
Dr. Hayrani ALTINTAŞ, <i>Tasavvuf</i>	413
Ass. Münir ATALAR, <i>Osmanlı Padişahları</i>	425
Dr. Mehmet BAYRAKDAR, <i>Yeni Felsefe ve Yeni Felsefeciler</i> .	461
Doç. Dr. Beyza BİLGİN, <i>Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri</i>	469
Ass. Ruhi KALENDER, <i>15. Yüzyılda Arapça Musiki Terimleri ve Türkçe Karşılıkları</i>	485
Esat KILIÇER, <i>İslâmda Aile Plânlaması</i>	491
Dr. M. Cemal SOFUOĞLU, <i>Şia'nın Sahabiler Hakkındaki Bazı Görüşleri</i>	533
I. GOLDZİHER, <i>İslamiyetin İlk Zamanlarında Zühd.</i> Çev. Dr. Hayrani ALTINTAŞ	539
Afif Abdu'l-Fettah TABBARA, <i>Hz. İbrahim (A.S.) Çeviren Dr. Mehmet AYDIN</i>	547
Antoine VERGOTE, <i>Ergenlikte Din.</i> Çev. Dr. Erdoğan FIRAT ..	583
Muhammed TALBI, <i>Bid'atlar</i> Çev. Dr. Mehmet ŞİMŞEK	593
Louis GARDET, <i>İslâm "Din İlimleri" İçinde İlm-i Kelâmın Yeri Üzerinde Bazı Düşünceler</i> Çev. Dr. M. Sait YAZICIOĞLU .	609

KİTAP TANITMA

Doç. Dr. İsmet KAYAOĞLU, <i>İslamic Medicine</i>	621
Doç. Dr. Abdulkadir ŞENER, <i>Fıkhü'l-İmam el-Evzâ'i Evzâ'i. Evvelu Tedvin Li-Fikhi'l-İmam</i>	623
Dr. Mustafa Sait YAZICIOĞLU, <i>İslam Düşüncesinde İnsan Hürriyeti Problemi (Mutezile Çözümü)</i>	627
Ahmet KOCA, <i>Fakültemiz Kütüphanesine Gelen Kitap ve Dergiler</i>	631

İSLÂMDA AİLE PLÂNLAMASI

Dr. M. Esad KILICER

I- Diğer Dinlerde Aile Planlaması :

Dünya üzerinde yaşamış ve tarihe mal olmuş birçok milletler vardır. Bu toplumların hemen hepsinde, nüfus problemi, idare edilenleri ve idarecileri meşgul etmiştir. İlim adamları da, nüfusun artması veya gebeliğin önlenmesi konularında ilmi görüş ve tecrübelerini açıklamışlardır. Mesela M.Ö. 1850 yıllarında Mısır'da yazılmış Petri Pa'irüsünde, yine M.Ö. 1550 tarihli Ebers papirüsünde gebeliğin önlenmesinin çeşitli vasıtaları anlatılmıştır. Bunların çoğu, hernekadar kocakarı ilâçları ise de, bir kısmı da kıymetlidir. Eski Yahudi yazmaları da, gebeliği önleyici çeşitli vasıtaları ileri sürmektedir.

M.Ö. 4. asırda yaşayan Aristo, eski Yunanda, gebeliğin önlenmesini anlatan ilk yazardır. Büyük bir jinekolog olan Efesli Soranus M.S. 2. asırda, yazılarında gebelikten korunma hakkında fevkalâde açık ve teferruathı metotları açıklamıştır. Gebeliğe engel olan şeylerle, çocuğu düşüren şeylerin farklarını açıkca belirtmiştir.

Buradan şu delili çıkarıyoruz ki, eski Yunan ve Romada kadının sıhhatinin korunmasında ve koruyucu hekimlik konusunda, gebeliğe mâni olma çareleri önemli bir yer tutmaktaydı. Fakat bu çareler çok mahdut bir çevrenin faydalanabildiği yollardı. Herkesin bu usullerden faydalanması 19. asra kadar mümkün olmamıştır. Bu uzun arada, eski Yunanda görülen gebeliğe mâni olma teknolojisi -güvenilir fiziki ve kimyevi metodları ihtiva etmek üzere- gerçekte mevcut, fakat insanların çoğunluğunca bilinmez ve kullanılmaz bir halde kalmıştır².

İslâmdan önceki semavi dinlerden birisi olan Yahudilikte, daha çok, nüfusun artmasının övüldüğünü ve bunun bir kuvvet ve hâkimiyet kaynağı sayıldığını görmekteyiz. Tevrat'ta şu cümleleri okuyoruz: "Ve Allah Nuhu ve oğullarını mübarek kılıp onlara dedi: "seni ziyadesiyle

1 *Encyclopedia Britannica*, Birth control md. c, 3, s. 705, A.B.D. 1970.

2 Aynı eser, c. 3, s. 705.

mübarek kılacağı ve senin zürriyetini, göklerin yıldızları gibi, deniz kenarında olan kum gibi ziyadesiyle çoğaltacağım³.”

Aile plânlamasının yollarından biri olan azil (geri çekme) metodunun yahudilerce bilindiğini yine Tevrat'tan öğreniyoruz. Fakat bu yol kötülenmektedir: “Ve Yahuda Onan'a dedi: kardeşinin karısının yanına gir ve ona kayın biraderlik vazifeni yap ve kendi kardeşine zürriyet yetiştir. Ve Onan o zürriyet kendisinin olmayacağını bildi, ve vaki oldu ki, kardeşinin karısının yanına girdiği zaman, kardeşine zürriyet vermesin diye yere dökerdi. Ve yaptığı şey Rabbin gözünde kötü oldu; ve onu da öldürdü⁴. Yine Tevrat'ta, kadınların hâmile kalıp çocuk doğurmamaları için Rabbin bütün rahimleri kapattığından da bahsedilmektedir⁵.

Yahudiler arasındaki üç felsefe ekolünden sonuncusunu teşkil eden İsiyim irken yahudidirler. Tam azizane bir hayat yaşarlar, evlenmeyi hor görürler⁶. Kabil olduğu kadar evlilikten ve cismani zevklerden kaçınarak göklerin sırlarına vâkıf olmaya ve beklenen mesihin ne zaman geleceğini öğrenmeye uğraşırlardı. Sebt (Cumartesi günü) yasaklarına uymakta o kadar hassas davranırlardı ki, çocuk sebt'de doğarak kutsal günde çalışmak zorunda kalmasın diye, Çarşamba günleri dışında cinsi temasta bulunmaktan kaçınırlardı⁷.

Hıristiyan mezheplerinin aile plânlamasına karşı tutumları değişik olmuştur. Protestan ve Anglikan mezhepleri, doğum kontrolüne katolik mezhebinden önce ve kolaylıkla müsaade etmişlerdir.

Doğum kontrolü hareketi Avrupa'da 18. yüzyılın sonlarında başlamıştır. Bu fikri ilk defa İngiliz iktisatçısı Malthus ortaya atmıştır. O devirde İngiliz milleti, içinde bulunduğu refah ve saadete iktisadî imkânların genişliği yüzünden normalden fazla bir çoğalma gösteriyordu. İşte bu yüzden Malthus, yeryüzünün ve geçim kaynaklarının hudutlu bulunduğunu, artan insan kitlelerinin beslenmesine bir gün yetmeyecek duruma geleceğini ileri sürdü. Çare olarak da, insanların çoğalmalarını geçim kaynaklarına göre ayarlamalarını gösterdi⁸.

3 *Eski Ahit, Tekvin*, 22/15-17. Ayrıca bk. *Tekvin*, 15/5, 16/10, 26/24, *Tesniye*, 6/3, 7/13, *Çıkış* 32/13, *İşaya*, 54/3, 66/22.

4 *Tekvin*, 38/8-10. Avrupahlılar, Beni İsrail'in Yahuda oğullarından olan Onan adlı bu kimseye el ile meni getirmek demek olan istimnayı nisbet ediyorlarsa da bu yanlıştır. Tevrat onun azil yaptığını bildiriyor. bk. *Menâr dergisi*, c. 18, s. 359.

5 *Tekvin*, 20/18.

6 Doç.Dr. Yaşar Kutluay, *İslâm ve Yahudi Mezhepleri*, s. 175, Ankara 1965.

7 Aynı eser, s. 173.

8 Ebu'l-Alâ el-Mevdûdi, *İslâm Nazarında Doğum Kontrolü*, s. 9-10, İstanbul 1967.

Anglikan kilisesinin papazlarının katıldığı 1908 tarihli Lambeth Konferansı, İngiltere’de ve batı ülkelerinde nüfusun azalması konusunu ciddi olarak inceleyen ilk Anglikan teşekkülü olmuştur⁹.

Amerikalı katolik bir doktor olan John Rock, 1963 de “vakit geldi” adıyla bir kitap yayınlamış ve kitabın adını “Bir katolik doktorun doğum kontrolüne karşı savaşın sona ermesi için teklifleri” cümlesi ile açıklamıştır. Yazar, doğum kontrolü konusunda kilisenin tutumunu anlatıyor ve şöyle söylüyor: “Papa Pius XII, 1951 Ekiminde, ebelerle ilgili bir toplantıda, belirli durumlar karşısında evli çiftlerin, normal ana-babalık sorumluluklarından muaf tutulabileceklerini ifade etmiştir. Bundan bir ay sonra, Papa, aile ile ilgili bir teşkilatta şöyle konuştu: “Biz, gerçekte çok geniş bir zürriyet tanziminin meşru oluşunu ve Allahın kanunu ile uygunluğunu tasdik ediyoruz. Bu, adına “doğum kontrolü” dedikleri şeye benzemez. Hatta bir kimse, ilmin, böyle mübah bir ritm metodunu, yeterli derecede emniyetli esaslarla temine muvaffak olmasını ümit eder¹⁰.”

Yazar, kitabının 10. bölümüne “Küçük düşmekten sonra gülünçlüğe” başlığını koymuş ve A.B.D. Connecticut eyaletindeki doğum kontrolü yasağını tenkit etmiştir. Bu kanuni yasa ile pratik ve diğer bölgelerden farklı bir sonuç alınmayacağını yazar şöyle anlatıyor: “Connecticut’ta hayatın gerçekleri, herkesin görebileceği kadar basittir: 1- Connecticut’ta doğum hızı, herhangi bir eyaletten bariz bir fark göstermez. 2- Gebelikten koruyucu maddeler, eczanelerde ve toptancılarda tıpkı diğer eyaletlerdeki gibi açıkca satılmaktadır. 3- Özel doktorlar, kendi hastalarına gebeliği önleyici ilâç ve vasıtaları, tıbbî yönden tavsiyeye şayan gördüklerinde tereddütsüz vermektedirler. Hastalarla birlikte suç ortağı olma durumunu hiç düşünmezler. 4- Connecticut’lu vatandaşlar, hukuku az ihlâl eden diğer vatandaşlar derecesinde, gebeliği önleyici vasıtaları açıkca kullanmaktadırlar.

Time dergisi (10 Mart 1961) bu durumu şöylece özetlemiştir: “Connecticut’ta bütün şehirlerde ve kasabalarda gece geç vakit ışıklar söner ve onbinlerce vatandaş şevkle kanunu ihlâl başlarlar¹¹.

Burada, doğum kontrolü ile ilgi gördüğümüz ve Hind yarımadasında doğmuş bir görüşten bahsetmek istiyoruz. Bu görüş, Hindistanın

9 Jean Medawal and Davit Pyke, *Family Planning*, P. 195, England Aylesbury Bucks 1971.

10 John Rock, M.D. *The Time Has Come A Catholic Doctor’s Proposals to End the Battle over Birth Control*, P. 35. New York 1963.

11 Aynı eser, p. 109.

milli ve dinî lideri Mahatma Gandhi (1869-1948) tarafından "Sıhhat" adlı kitabında ileri sürülmüştür. Cayna dinine mensup olan Gandhi, kitabının "evlenme" bölümünde, rahbâniyete yakın bir yaşayış tarzını şu cümleleriyle tavsiye etmektedir: "Sağlığın korunmasında en büyük anahtar "tecerrüt"tür. Tecerrüt erkek ve kadının birbirlerinden uzaklaşması, fikren bile cinsi zevkleri akıllarına getirmemeleridir¹²." Gandhi, bu kitabında, evlilerin bile, cinsi yaklaşımlarının sağlığa, zihni faaliyetlere ve dindarlığa zarar verdiğini ileri sürmekte ve ısrarla "tecerrüd"e riayet edilmesini tavsiye etmektedir. Tecerrüde riayet ederek kuvvet toplayan eşler-eğer gerçekten çocuk istiyorlarsa - dört veya beş senede bir kere bu durumdan çıkabilecekler, şehvetlerinin kulu olmadan ve biriktirdikleri kuvveti kaybetmeden, çocuk sahibi olmak ve nesli devam ettirmek için cinsi birleşmede bulunabileceklerdir¹³.

II- İslamda Aile Planlaması :

Doğumun kontrol altına alınması konusundaki düşünce ve yayınlar ilk önce batı ülkelerinde başlamıştır. İslâm ülkeleri matbuatında bu konudaki yazıları ancak 20. yüzyılın başlarından itibaren görebiliyoruz. 19. yüzyılın son yıllarında (Kahire 1897) yayına başlamış olan el-Menâr dergisinde ve başka dergilerde nüfus plânlaması ile ilgili yazılara ve fetvalara rastlamaktayız. Dr. Muhammed Tevfik Sıdkî, yayınladığı seri makalelerinin birinde "azil islâm dininde mekruhtur" demiştir¹⁴. Mecelletu'l-Ezher'de de bu konu ile ilgili makale ve fetvalar yayınlanmıştır. Bu dergide, Taha Habib imzası ile "neslin sınırlandırılması" konusunda şu fetvayı okumaktayız: "Fakirlik ve besleyememek korkusundan dolayı, neslin tahdidine gitmek, dinimize göre bahis konusu olamaz. Fakat hâmilelikten veya başka hususlardan dolayı, kadına birtakım zararlar ulaşırsa, her olayın ayrı hükmü olur. Zaruretler de kendi miktarlarına göre değerlendirilir¹⁵."

Daha sonra göreceğimiz gibi, bu fetvalar yıllar ilerledikçe eşlerin durumlarına göre daha kolaylaştırıcı ve ihtiyaçlarına cevap verir hale gelmişlerdir.

12 *Menâr mecmuası*, c. 27, s. 265. Hindistan devletinin kurulmasında büyük çaba harcıyan Hind lideri Mahatma Gandhi'nin "Sıhhat" isimli eseri, Abdürrezzak el-Melikâbâdî tarafından arapçaya çevrilerek *Menâr mecmuası*nda yayınlanmıştır.

13 Aynı mecmua, c. 27, s. 267.

14 *el-Menâr dergisi*, Muhâdarât ilmiyye tıbbiyye İslâmiyye, c. 18, s. 359, Kahire 1915.

15 *Mecelletu'l-Ezher*, c. 4, sayı 5, s. 359, Kahire 1933 bk. Abdülmecid Selim, Azlin dindeki hükmü (fetva) aynı dergi, c. 18, sayı 3, s. 471, Mısır 1948. Mahmut Şeltût, Neslin tanzimi, aynı dergi, c. 32, sayı 10, s. 1170, Mart 1961.

Çocuk kimin hakkıdır?

Karı ve kocanın evlenerek aile müessesesini kurmalarından sonra iki çeşit sorumluluk başlamaktadır. İlk olarak eşler birbirlerine karşı sorumluluklarını yerine getireceklerdir. İkinci görevleri ise cemiyete karşı olacaktır. Bu da karı kocanın cemiyete verecekleri çocukların ne kadar olacağıdır.

Bir kısım âlimler, çocuğu sadece babanın hakkı olarak görmüşler, baba isterse çocuk sahibi olmak için çalışır, istemezse, çocuk olmaması için gerekli tedbirleri alır demişlerdir. Bu görüşte olanlar arasında İmam Gazzali de vardır. Bir kısım âlimler ise, çocuk anne ve babanın ortak hakkıdır görüşündedirler. Hanefi fakihleri bu görüşe katılırlar. Üçüncü gurup âlimler ise, çocuk millet ve ebeveyn arasında ortak bir haktır, fakat anne ve babanın ondaki hakkı daha kuvvetlidir diyorlar. Bu âlimler arasında Şafîiler, Hanbeliler ve diğer mezhep âlimlerinin çoğunluğu yer almıştır. Çocuk konusunda, milletin hakkı ebeveynin hakkından daha kuvvetlidir diyen âlimler de vardır. Hadis ehlerinden bir kısım âlimler bu son gruba dahildirler¹⁶.

İslamiyet Kuvvetli Çokluk İster :

Bir milletin kuvvetini koruyarak devamlı yaşaması gereklidir. Bu arada, nüfusun çokluğunun korunması ve milletin gelişip ilerlemesi de temin edilmelidir. Bu prensiplerin gerçekleşmesi için, cemiyetin çekirdeğini teşkil eden ailenin, maksada uygun bir şekilde tanzimi ve plânlanması zarureti vardır.

İslâm dini, kuvvetli olmak ve bu gücü korumak konusunda müslümanları teşvik etmiştir. Şerefli kişiler olmak, dünyayı imar etmek, kuvvetli devlet kurmak, çalışan nüfusun çok olması ve toplum hayatının ilerlemesi dinimizin teşvik ettiği gayelerdir. Kur'anda, harp hazırlığı konusundaki ayette bile, hayır yolunda cihatta bulunulması, insanların gerçeğe çağırılması ve ıslahı için çaba harcanması emredilmiştir¹⁷.

Peygamberimiz, evlenmenin sünnetinden olduğunu ve ahiret gününde ümmetinin çokluğu ile övüneceğini açıklamıştır¹⁸. Bu hadislerinde O, ümmetine evlenmelerini ve çoğalmalarını tavsiye etmiştir. Fakat Hz. Peygamberin burada istediği şey, sadece sayı bakımından bir çokluk değil, kaliteli bir çokluktur. Sağlıksız, bilgisiz, fakir ve görgüsüz kişiler-

16 Mahmud Şeltut, *el-İslâm Akide ve Şeria*, s. 219-20.

17 Enfâl, 60.

18 *Sunenu İbni Mâce*, c. 1, s. 592.

den meydana gelmiş çok nüfuslu bir toplumun ne kadar değeri ve gücü olabilir? Kur'anda, kuvvetli imana sahip az sayıda kimselerin, Allah'ın izni ile çok sayıdaki topluluklara üstün geldikleri bildirilmiştir¹⁹. Peygamberimizin arzuladığı islâm toplumu, imanlı, şuurlu, dünya ve ahiret işlerini iyi kavramış kişilerden meydana gelebilir. Bu toplum, ilim, teknik ve iktisat alanlarında da gelişmiş olacak ve diğer toplumlara iyi bir örnek teşkil edecektir. Başkalarına el açacak ve onlara bağlı olarak yaşayacak bir toplumun, İslâmı gereği gibi temsil edemeyeceği de bir gerçektir.

Bir müslümanın, iman ve irade kuvvetinin yanısıra, vazifelerini yapabilmesi için vücudunun da kuvvetli ve sağlıklı olması gereklidir. Güçlü ve kuvvetli olmak, ancak iyi bir beslenme ile gerçekleşebilir. Peygamberimiz bu konuda şöyle buyurmuştur: "Kuvvetli mümin, Allah indinde zayıf müminden daha hayırlı ve daha sevimlidir"²⁰.

Aile Planlamasının anlamı:

İçinde yaşadığımız çağda, dünya nüfusunun hızla artmakta oluşu, bütün ülkelerin hükümetlerini ve düşünürlerini meşgul eden bir konudur. Bu hızlı nüfus artışından doğan ve doğacak olan meselelerin nasıl çözümleneceği her yerdé münakaşa edilmekte ve bu hususta alınması istenen tedbirler ortaya konmaktadır.

Aile plânlaması veya doğum kontrolü tabirlerinden anlayacağımız mana ne olmalıdır? Acaba bu konuda umumi bir kanun çıkarıp, peşipeşine doğum yaparak, hâmilelikteki sütü ile önceki çocuğunu emziren bir kadınla, seyrek doğum yapan, fakat çocuklarını sağlıklı olarak besleyip büyüten bir kadına; "şu kadar çocuk yapacaksınız" diye aynı mecburiyeti mi yükleyeceğiz? Veya hali vakti iyi olan ailelerle, fakir ailelere aynı kısıtlayıcı maddeleri mi uygulayacağız? Bulaşıcı hastalığı olan ana babalarla, sıhhatli ve zengin olup, ne kadar çocukları olursa olsun, hepsini iyi yetiştirip terbiye edebilecek kimseleri aynı bağlayıcı "doğum kontrolü" kanununa mı tabi kılacağız? Böyle geniş anlamlı bir "doğum kontrolü"nü kimse istemeyecektir. Dünya yüzünde yaşamak isteyen herhangi bir millet de böyle bir duruma düşmeyi arzu etmeyecektir²¹.

Aile plânlamasının bir adı da "nüfus plânlaması"dır. Birçok hükümetler, nüfus plânlaması konusunda kanunlar çıkarmışlar, bu kanun-

19 Bakara, 249.

20 Sunenu İbni Mâce, c. 1, s. 31.

21 Mahmud Şeltut, *el-Fetâvâ*, s. 295-6.

lardaki hükümler gereğince nüfus meselelerini halletme yoluna girmişlerdir.

Yurdumuzda 1.4.1965 tarihinde kabul edilen 557 sayılı "Nüfus Plânlaması Hakkında Kanun" iki maddeden ibarettir. Kanunun birinci maddesi, nüfus plânlamasının manasını da açıklamaktadır:

Madde 1- Nüfus plânlaması, fertlerin istedikleri sayıda ve istedikleri zaman çocuk sahibi olmaları demektir. Bu husus, gebeliği önleyici tedbirlerle sağlanır. Tıbbi zaruretler dışında gebelik sona erdirilemez veya sterilizasyon veya kastrasyon ameliyesi yapılmaz²².

Kanunun bu maddesinin belirttiği husus, aile plânlamasının karı koca arasında olacağı ve bu işin de eşlerin arzularına bırakılmış olduğudur. Buna göre, doğum kontrolünü, evli kadınların özel durumları gözönüne alınarak yapılan bir tanzim manasında anlamak daha uygun olur. Çok sık gebe olan hanımlarla, bulaşıcı bir hastalığı bulunanlar ve çok çocuğun sorumluluğunu taşıyamayacak durumda olanların, kendilerine uygun olacak tedbirleri alabilecekleri şeklinde bir doğum kontrolü, ferdi bir plânlama olmaktadır. Böyle bir plânlama ile doğacak nesillerin daha sağlıklı ve sağlam olacağı şüphesizdir. Böyle bir aile plânlaması insan tabiatına aykırı olmadığı gibi, millî anlayışa da karşı değildir. İslâm dini de böyle bir plânlamayı yasaklamaz. Kur'an, annelerin çocuklarını emzirme süresini tam iki yıl olarak belirtmiştir²³.

Peygamberimiz de, bir çocuğun hâmile olan bir kadın tarafından emzirilmesinden kaçınılmasını tavsiye etmiştir. Bu, emzirme süresince kadının hâmile kalmamasının mubah olduğunu gösterir. Yezid'in kızı Esmâ'dan gelen rivayette şöyle deniliyor: "Allahın elçisinin, çocuklarınızı gizlice öldürmeyin, gebe kadının sütü süvariye tutar atından düşürür buyurduğunu duydum²⁴."

İşte kitap ve sünnette gelen bu tavsiyelerden fakihler, karı koca arasında geçici olarak gebeliğe mâni olmanın mubah olduğu hükmüne varmışlardır. Eğer eşlerin birinde veya her ikisinde çocuklarına geçecek

22 Resmi Gazete, 15 Nisan 1965. Aynı yıl Kasım ayında Mısırda "Birleşik Arap Cumhuriyeti Aile Plânlaması Kanunu" adıyla iki maddelik bir kanun çıkarılmıştır. Bu kanun gereğince, Kahire'de özel hüviyete sahip bir Aile Plânlaması Yüksek Kurulu teşkil edilmiş ve kurulun ödevleri de kanunda belirtilmiştir. bk. İsmail Ersoy, *Aile Plânlamasına İlişkin İslâmî görüşler*, s. 102, Ankara 1971.

23 Bakara, 233.

24 Doç.Dr. Hüseyin Atay, *Kur'an ve Hadiste Aile Plânlaması*, İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. 18, s. 16 Ankara 1972.

bir hastalık varsa, o zaman devamlı olarak gebeliğe mâni olmaları da mubah olur²⁵.

Peygamberimizin sünnetinde gelmiş olan “neslin çoğalmasını teşvik” evlilerin hürriyetlerini bağlayıcı bir vâcip değildir. Bu, sadece bir teşvik olup, sağlıklı ve zenginlikleri elverişli eşler bu tavsiyeye uyarlar. Bu şartları haiz olmayanlar –meselâ çocuklarına hastalıklarının geçmesinden korkanlar ve çocuklarının çokluğundan dolayı geçim sıkıntılarının artmasından korkan fakirler– mutlak bir hürriyet içinde, aile plânlaması yapabilirler. Bu iş, eşlerin arzusuna bırakılmıştır. Bu hükümlerin hepsi, İslâmdaki hürriyet anlayışından gelmektedir²⁶.

Ezher Üniversitesi rektörlerinden rahmetli Mahmud Şeltût, “İnanç ve Şeriat olarak İslâmiyet” adındaki eserinde, aile plânlamasının gereklerini ve dinimize uygunluğunu şu cümleleriyle açıklamaktadır:

“Anne, doğurmuş olduğu çocuğunu, tam ve saf bir şekilde emzirebilmek için, geçici olarak, tekrar gebe kalmamaya çalışabilir. İslâm dini, emzirme süresini tam iki yıl olarak sınırlandırmıştır. Bu sürede gebe kalmak önlenir. Böylece dinlenmiş olur. Gebelikte ve doğumda azalmış olan kuvvetini yeniden kazanır. Çocuğunu aşk ve şevkle terbiye etmek ve onu, gebe iken verilen sütün tesirinden uzak olarak emzirmek imkânını bulur. Peygamberimiz, gebe kadının çocuk emzirmesine “süvariye atından indirip onu helâk eden gayl” adını vermiştir²⁷.

Karı kocadan birisinde, doğacak çocuklara geçecek şiddetli bir hastalık varsa, eşler hiç gebe kalmamak için gerekli tedbirleri alırlar. Karı koca bundan kaçınırlarsa, fertlere ve millete zararlı olacak bir şeyi yasaklamak yetkisini haiz olan idareciler, onların aralarını ayırabilirler. Anne ve babadan çocuklara geçen tehlikeli hastalıklar, verem, cüzam ve benzeri hastalıklardır.

Bir de, çocuklarının terbiyesini gereği gibi veremeyeceğinden ve onlarla meşgul olamayacağından ve onlara karşı ödevlerini yapmak isterken, sinirlerinin zayıflayıp, sağlığını yitireceğinden korkan kimselerin durumunu düşünmek gereklidir. Acaba böyle kimselerin çocuk sayısını

25 Mahmûd Şeltût, *el-Fetâvâ*, s. 296-7.

26 Dr. Ahmet Şerebâsî, *ed-Din ve Tanzîmu'l-Usre*, s. 80 (Tarablus müftüsü Nedim el-Cisr'in tebliğinden naklen).

27 Gayl (الغيل) veya gile (الغيلة) tâbirlerinin diğer anlamı, çocuğa süt emziren kadınla yapılan cinsî temastır. Hz. Peygamber, bu durumda süt emen çocuğun zarar göreceğinden endişe ettiği için gile'den ümmetini yasaklamayı düşünmüş, fakat bunu yapan Bizanslıların ve İranlıların çocuklarına bir zarar vermediğini hatırlayarak böyle bir yasaklamadan vaz geçmiştir. Bk. *Sahihu Muslim*, II, s.1066.

sınırlaması, veya kendilerini sıkıntıya sokmayacak bir sayıya indirmeleri mubah olur mu? Sıkıntıya düşme korkusu, dinimizde vaciplerin terkedilmesine cevaz verir mi?

Bizim görüşümüze göre, bütün muhtemel durumları içine alabilmesi bakımından, şimdi sözünü ettiğimiz hal çaresine bir unsurun daha eklenmesi gereklidir. Bu da, sosyal ve malî bazı tedbirlerin alınması için çalışmaktan ibarettir. Bu tedbirler, sağlıklı fakir ailelerin çocuklarının terbiyesinde ve onların öğrenimlerinde yardımcı olacağı gibi, kötü beslenme ve cehalet sebebiyle, maddî hayatın kişileri içine sürüklediği sıkıntıları da ortadan kaldıracaktır. Çocuklar üzerinde milletin hakkı vardır. Millet, hayatında kişilerden faydalanmaktadır. Hükümet de gayelerini gerçekleştirmek için bu tedbirleri almakla mükelleftir.

Bu şekilde gebeliğin tanzim edilmesi teklifimizde sosyal bir problemin halledilmesi ihtimali de vardır. Bu problem, milleti korkutan ve hükümeti de yoran, terkedilmiş başıboş kimselerle, sokaklara meydanlara ve kahvehanelere dağılmış sakatlar ve işsizler problemidir. Bunlar dilenerek yardım isterler ve halki üzüntüye sürüklerler. Hükümetin onlara barınacak yerler yaptırması bu derdi ortadan kaldırabilir²⁸.”

Doğum kontrolünün veya gebeliği önlemenin birçok yolları vardır. Doç. Dr. Ümid Kırdar, bu konuda yazdığı kitabında bu yolların on iki kadarını açıklamıştır. Bunlardan iki tanesine “modern usuller” adını vermiş olup, bunlar, kadının ağızdan aldığı haplar ve rahim içi araçlarıdır. Geriye kalan gebeliği önleme yollarını da “geleneksel usuller” başlığı altında açıklamıştır. Hadis ve fıkıh kitaplarında ve diğer eserlerde, gebeliği önlemenin başlıca yolu olan azil (geri çekme) usulüne, geleneksel usuller arasında yer verilmiştir²⁹. Bu usullerin bir kısmı, ilim ve tekniğin gelişmesi sayesinde keşfedilmiş çarelerdir. Kaput, takke, kapak (diyaf-ram) hazne kremleri ve köpük tabletleri, süpozituarları ve takvim usulünü bunlar arasında sayabiliriz. Diğer usuller, iptidai tarzda da olsa çok eskidenberi taşvurulan gebeliği önleme yollarıdır.

Araştırmamızın bundan sonraki kısmında, islâm eserlerinde ençok bahsi geçen azil (geri çekme) usulü ile gebeliği önleyici diğer yolları sırasıyla görmeye çalışacağız.

28 *el-İslâm Akide ve Şeria*, s. 232-4.

29 Dr. Ümid Kırdar, *Aile Planlaması Cinsiyet Meseleleri ve Gebeliğin Önlenmesi*, s. 70-71, İstanbul 1968. Yazar bu usulleri şöyle sıralıyor: “Bu sınıfta rahim ağzına takke veya kapak (diyaf-ram) erkek için kaput (prezervatif), hazne kremleri, hazne köpük tabletleri ve süpozituarlar, takvim usulü veya tehlikesiz zaman, geriçekme, sirke veya tuzlu suya batırılmış sünger veya tampon, haznenin yıkanması ve lavaj yer almaktadırlar.”

Azil (geri çekme) :

Azil, "kadının gebe kalmaması için meninin ondan uzaklaştırılmasıdır" diye tarif edilmiştir³⁰. Gelmesi hissedildiği anda meninin kadının rahminden uzağa atılması anlamında olan azil, gebeliği önlemenin basit bir yolu olarak atalarımız tarafından başvurulmuş olan bir methodur. Şimdi ise bu metod zamanla geliştirilmiş ve aynı gaye için uygulanan çok çeşitli yeni metodlar bulunmuştur. Bu yeni metodlar, herne kadar yüzde yüz başarılı değil iseler de, eskilerine nazaran daha modern ve çok daha az mahzurludurlar. Bu metodların hiçbirisi, kadını devamlı olarak kısırlaştırıcı mahiyette olmayıp, metodu kullanmaktan vazgeçildiği takdirde, gebelik normal olarak yine meydana gelmekte ve dolayısıyla uygulanan bütün metodlar, gebeliği istenilen zamanlarda önleyen birer tedbir niteliği taşımaktadırlar.

İslâm dini ve aile plânlaması konusunda çeşitli makale ve kitapları bulunan çağdaş Mısırlı âlim Dr. Ahmed Şerebâsî, gebeliğin önlenmesi konusunda şöyle diyor: "Çağımız fakihlerinden Ahmed İbrahim'e³¹ göre, eski din âlimlerinin de bu konuda görüşleri müsbettir. Bu âlimler gebe kalmak istemeyen kadınların, hazneye bir çeşit kimyevi madde koyarak, erkek tohum hücrelerinin öldürülmesinin ve hattâ gebelik meydana geldikten sonraki ilk dört ay içinde bunun sona erdirilmesi için ilâç kullanılmasının câiz olduğunu kabul etmişlerdir. Bu son durumda zaruri bir özür bulunmadır. Eski din âlimleri, gebelikten korunmak isteyen bir kadının, kocasının rızasını alması şartıyla erkek tohum hücrelerinin rahime geçmesini önleyen özel bir araç bile kullanmasının caiz olacağını belirtmişlerdir³².

A- Azli ve aile planlamasını kabul edenler :

Erkeğin, azil yaparak hanımının gebe olmamasını sağlamanın dinimize yasaklanmadığını ve böyle hareket etmenin caiz olduğunu kabul eden âlimler çoğunluktadır. Bu bakımdan önce, azli ve bu yolla

30 Seyyid Şerif Cürçani, *et-Ta'rifât*, s. 100. İstanbul 1318. Dr. Ümid Kırdar, "çok eski olan bu usule çeşitli adlar verilmiştir" diyor ve geriçekme, çekilme, dikkatli olma ve kesik cinsî münasebet gibi isimlerini sayıyor. Türkçe literatürde de kullanılan "azil" tabiri de bu adlar arasında yer alsaydı daha uygun olurdu kanısındayız.

31 Şeyh Ahmed İbrahim, Said Mustafa Said'in "*FI Medâ İstimâlî'l-Hukûki'z-Zevciyye*" adlı eserine bir mukaddime yazmış, bu fikirlerini orada söylemiştir. Biz bu kitabı temin edemediğimiz için, bu cümleleri Dr. A. Şerebâsî'nin kitabından naklettik.

32 Prof. Dr. Ahmet Şerebâsî, *ed-Din ve Tanzimu l-Usre*, s. 72-3 Mısır 1966. Aynı müellifin, *İslam and Family Planning* adlı eseri, s. 56, Kahire 1969, İsmail Ersoy, *Aile Plânlamasına İlişkin İslâmî Görüşler*, s. 53.

aile plânlamasını kabul edenlerin kimler olduğunu ve dayandıkları rivayetleri görmek uygun olacaktır.

Kur'an'da azil hakkında herhangi bir ayet bulunmamaktadır. Bu durum da azlin caiz olduğuna bir delil olarak ileri sürülmüştür. Peygamberimizin sahabilerinden Câbir, "Kur'an nazil olduğu sırada biz azil yaptık" demiştir. Bu hadisin ravilerinden Süfyan ise "eğer azilde yasaklanacak bir şey olsaydı Kur'an bize onu yasaklardı" demiştir³³. Burada rivayetini naklettiğimiz Câbir İbnu Abdillah'dan başka, azlin yani aile plânlamasının lehinde olan diğer sahabiler şunlardır: Hz. Ali, Sa'd İbnu Ebî Vakkâs, Zeyd İbnu Sâbit, Ebû Eyyûb el-Ensâri, Abdullah İbnu Abbas, Hasan İbnu Ali, Habbâb İbnu Erett, Ebû Said el-Hudri, ve Abdullah İbnu Mes'ud³⁴.

Hz. Ali'nin azil hakkındaki kanaatını Ensardan Ebû Rifâa'nın şu rivayetinden öğreniyoruz: "Peygamberin eshabı Hz. Ömer'in yanında azil hakkında konuştular ve anlaşamadılar. Hz. Ömer onlara: "Siz Bedir'de bulunmuş hayırlı kişiler olduğunuz halde anlaşmazlığa düştünüz. Sizden sonraki insanların hali nice olur?" dedi. O anda iki kişi gizli olarak konuşuyordu. Hz. Ömer, bu gizli konuşma nedir? diye sorunca, onlardan biri, "Yahudiler azlin, çocuk öldürmenin küçük şekli olduğunu söylüyorlar" deyince, orada bulunan Hz. Ali ona, "hayır, azil böyle değildir. Şu ayetteki yedi merhaleyi geçmiş olan çocuk düşürülürse öyle olur" cevabını verdi ve "Biz onu çamur bir sülâleden yarattık, (Mü'minün, 12) ayetini okudu. Hz. Ömer, onun sözlerini beğendi ve "ey Ali, Allah sana çok hayırlar versin dedi"³⁵.

Ebû Said Hudri'den rivayet edilen bir hadise göre, Peygamberimize bir şahıs gelip: "Ey Allahın elçisi, benim bir cariyem var. Ben ondan azil yapıyorum, gebe kalmasını istemiyorum. Erkeklerin hoşuna giden benim de hoşuma gidiyor. Yahudiler bunun (çocukları diri diri gömmenin küçüğü) olduğunu söylüyorlar" dedi. Bunun üzerine Peygamberimiz: "Yahudiler yalan söylüyor, eğer Allah o çocuğu yaratmayı dilerse, sen onun dünyaya gelmesine engel olamazsın" buyurdu³⁶. Yine Ebû Said Hudri diyorki, "Benû Kaynuka pazarına bir cariyemi götürdüm. Bir yahudi geldi ve - Bu cariyem nedir? diye sordu. "Benim cariyem" diye

33 *Sahihu Muslim*, c.2, s.1065.

34 Şemsüddin Ebû Abdillah Muhammed İbnu Kayyim el-Cevziyye (Ö. 751 H.) *Zâdu'l-Maâd fî Hedyi Hayri'l-İbâd*, c. 2, s. 321, Mısır 1324 H. bk. Diyanet İşleri Başkanlığı Müşavere ve Dini Eserler İnceleme Kurulunun 19.12.1960 tarih ve 538 sayılı kararı.

35 *Müşkilü'l-Asâr*, c. 2, s. 373.

36 Ebû Dâvûd Süleyman İbnu'l-Eş'as es-Sicistânî, *Sunenu Ebi Dâvûd*, c. 1, s. 501, Mısır 1952. *Müşkilü'l-Asâr*, c. 2, s. 371.

cevap verdim. “Ona yaklaşıyor musun? dedi. Ben de evet, dedim. Kar-
nında senden bir çocuk olmasın? dedi. “Ben ondan azil yapıyordum”
dedim. O yahudi; işte bu, diri diri çocuk gömmenin küçüğüdür dedi.
Peygamberimize geldim, ve olayı anlattım. “Yahudiler yalan söyledi”
buyurdular³⁷.

İmam Malik, Sa’d İbn Ebî Vakkâs’ın oğlu Amir’den, babasının azil
yaptığını rivayet etmektedir. Ebû Eyyûb Ensârî’nin bir ümmü veledin-
den de, onun azil yaptığını naklediyor ve yine sahabilerden Zeyd İbnu
Sabit ile bir öğrencisinin azil hakkındaki düşüncelerini belirten şu ri-
vayete geçiyor: “Haccâc İbnu Amr, Zeyd İbnu Sâbit’in yanında otu-
ruyordu. Ona, Yemenli bir şahıs olan İbnu Kahd geldi ve” ey Ebû Saîd,
benim cariyelerim var. Onlar bana, bağırma bastığım hanımlarımdan
daha hoş geliyor. Fakat hepsinin benden gebe kalmalarını istemiyorum.
Azil yapayım mı?” diye sordu. Zeyd İbni Sâbit, “ey Haccâc, ona fet-
vasını ver” dedi. Ben de “Allah seni bağışlasın. Biz senden ilim öğren-
mek için burada bulunuyoruz” dedim. Fakat o tekrar “ona fetvasını ver”
dedi. Ben de adama “o cariyeler senin tarlandır, tarlanı istersen sularsın,
istemezsen susuz bırakırsın. Ben Zeyd’den bunu böyle daydum” ceva-
bını verdim. Zeyd bunun üzerine “doğru söyledi” dedi³⁸.

İmam Malik, Zefif adlı bir kimseden şöyle rivayet ediyor: “İbnu
Abbas’dan azil soruldu. O da kendisine ait bir cariye için çağırıldı ve “on-
lara azli anlat” dedi. Cariye utandığı için cevabı kendisi vererek, “işte
bana gelince, ben azil yapıyorum” dedi. İmam Malik, burada “kişi, hür
kadından izni olmadıkça azil yapamaz. Cariyesinden izinsiz azil yap-
masında bir beis yoktur. Başkasının câriyesi ile evli olan kimse, cariye-
nin sahibinin izni olmadıkça ondan azil yapamaz” diye azil hakkındaki
kanaatını da eklemektedir³⁹.

Abdullah İbnu Muhayriz, Ebû Saîd Hudri’den naklettiği hadiste
şöyle diyor: “Ben ve Ebû Sırme, Ebû Saîd’in yanına girdik. Ebû Sırme
ona, ey Ebu Saîd, Allahın elçisinin azilden bahsettiğini duydun mu?
diye sordu. O da “evet duydum” dedi ve şöyle anlattı: “Allahın elçisi
ile Mustahk oğullarına karşı savaşmaya gittik. Güzel arap kadınları his-
semize düştü. Bekârlık süremiz uzamıştı, fakat fidyeyi de arzuladığımız
için, hissemize düşen kadınlarla temasta azil yapmayı istedik. Sonra,
Allahın elçisi aramızda iken niçin ona sormuyoruz? dedik ve kendilerin-

37 Aynı eser, c. 2, s. 372.

38 *el-Muvatta*, c. 2, s. 595.

39 Aynı eser, c. 2, s. 596.

den sorduk. O, "isterseniz yapmayın, Allahın kıyamete kadar yaratacağını yazdığı her nefis meydana gelecektir" buyurdu⁴⁰.

Câbir'den rivayet edilen bir hadiste deniliyor ki: Bir kimse, Allah'ın elçisine geldi ve "bize hizmet eden ve hurmaları sulayan bir cariye var, ona yaşıyorum, fakat gebe kalmasını istemiyorum" dedi. Hz. Peygamber, "istersen ondan azil yap, ona ne takdir edilmişse o olacaktır" dedi. O şahıs bir süre sonra geldi ve cariye gebe kaldı dedi. Hz. Peygamber bunun üzerine: "Ona ne takdir edilmişse o olacaktır diye sana haber vermişim" buyurdular⁴¹.

Câbir İbn Abdillah diyor ki, Allah'ın elçisi zamanında azil yapardık, bu Hz. Peygambere ulaştı, fakat bizi menetmedi"⁴². Tabiînin büyüklerinden Said İbn Müseyyeb, Ensârın azil yapmakta bir sakınca görmediğini söylemiştir. İbrahim Nahaî ise, Alkama ve Abdullah İbn Mesûd'un arkadaşlarının azil yaptıklarını nakleder⁴³.

Âmir İbnu Sa'd'dan nakledildiğine göre, Üsâme İbnu Zeyd, Sa'd İbnu Ebi Vakkâs'a şöyle haber vermiştir: "Bir kimse Allahın elçisine gelerek, "ben hanımından azil yapıyorum" dedi. Allahın elçisi ona, "niçin böyle yapıyorsun?" diye sordu. O kimse "onun çocuğuna veya çocuklarına acıyorum" cevabını verdi. Bunun üzerine Allahın elçisi "öyle ise yapma, çünkü o İranlılara ve Bizanslılara zarar vermemektedir" buyurdu⁴⁴.

Ukkaşe'nin kız kardeşi, Vehb'in kızı Cüdâme'den nakledilen bir hadiste, Cüdâme şöyle diyor: "bir gurup insanla bir arada olan Allahın elçisinin yanında bulundum, şöyle diyordu: "emzikli kadınla temasta bulunmayı menetmeye karar vermişim, bir de baktım ki Bizanslılar ve İranlılar emzikli kadınlarıyla temasta bulunuyorlar ve bu hal çocuklarına zarar vermiyor." Sonra ona azil yapmayı sordular. Allahın elçisi "bu çocuk öldürmenin gizli şeklidir" dedi⁴⁵.

Buraya kadar zikrettiğimiz hadislerde ve rivayetlerde önemli bir husus dikkatimizi çekmektedir. O da şudur: Peygamberimizin arkadaş-

40 *Sahihu Muslim*, c. 2, s. 1061. *Sunenu Ebi Davûd*, c. 1, s. 501.

41 *Sahihu Muslim*, c. 2, s. 1064.

42 Aynı eser, c. 2, s. 1065.

43 Hüseyin Atay, Kur'an ve Hadiste Aile Planlaması, s. 16. (İbnu Ebi Şeybe'nin Musan-naf (vr. 32 b)ından naklen). Abdullah İbn Mes'ud'un talebesi ve fıkhıta Kûfe Mektebi diye anılan Re'y ehli ekolünün kurucuları Alkama ve arkadaşları hakkında fazla bilgi için, *İslâm Fık-hında Re'y Taraftarları* (s. 31-8, Ankara 1961) adlı kitabımıza başvurulabilir.

44 *Sahihu Muslim*, c. 2, s. 1067.

45 Aynı eser, c. 2, s. 1067.

ları ve çağdaşları olan müslümanlar, yapmakta oldukları bazı fiillerin doğru olup olmadığını düşünüyorlardı. Doğruluğunda şüpheye düştükleri hareketlerini Allahın elçisinden soruyorlardı. Konumuzu teşkil eden azil de bunlardan biridir. Bir kısım sahabiler, bazı psikolojik, sosyal ve bilhassa iktisadi sebeplerden ötürü yaptıkları bu azil işinin, kendilerini sorumlu ve günahkâr bir duruma getirip getirmediği konusunda şüpheye düşmüşlerdir. Yaptıkları bu hareketin, Allahın iradesine, takdir ve yaratmasına karşı bir meydan okuma niteliğinde olabileceğinden endişe etmişler, Allaha karşı her müminin göstermesi gerekli olan tevekkülü bozacak bir davranışta bulunmamak istemişlerdir. İşte Hz. Peygamber, azil konusundaki hadisleriyle, müminleri bu sıkıntıdan kurtarmak istedi. Onların başvuracakları tedbirler ve tevessül edecekleri sebeplerin, kendilerine gizli olan, Allahın iradesinde bir değişiklik yapamayacağını ve kişinin giriştiği teşebbüsün başarısının, ancak, fiilen Allahın iradesine uygun olacağını kendilerine anlatmaya çalıştı. Peygamberimiz, bu konu kendilerinden soruluncaya kadar susmuşlardır. İslâm hukukuna göre, konuşulması gerekli olan yerde susmak, ikrar anlamındadır. Peygamberimiz soru mercii olduklarından, azil yapmakta bir mahzur olsaydı onu mutlaka açıklarlardı⁴⁶.

Azil konusunda müslüman âlimlerin bir fikir birliğine varamamış olduklarını müşahade ediyoruz. Büyük çoğunluğu teşkil edenler, azlin yasak olmadığını kabul ediyorlar. Bu konudaki rivayetlerin az çok birbirinden farklı olması, bazı sahabilerin anlayış ve tatbikatının, çoğunluğun kabul ettiğinden değişik oluşu, bu durumu meydana getirmiştir.

Konuya biraz daha açıklık getirmek için, çeşitli mezheplere mensup âlimlerin, azil konusundaki görüşlerine ayrı ayrı temas etmeyi yararlı görüyoruz.

a- Hanefilerin azil hakkındaki görüşleri :

Mısır'da yetişmiş Hanefi fakihlerinin en büyüğü olarak kabul edilen Ebû Cafer Tahavi, Peygamberimizin bu konudaki hadislerini gözönüne alarak, azil yapmanın mekruh olmadığını, bunu kendilerine anlattıklarında onları yasaklamadığını ileri sürmektedir. Peygamberimizin sadece "azil yapmamanızda bir sakınca yoktur. O ancak kadere

46 Dr. Muhammed Sellâm Medkür, *el-Cenin ve'l-Ahkâmü'l-Muteallika bihi fi'l-Fıkhü'l-İslâmî*, s. 316, Mısır 1969. Yazar, bir makalesinde de aynı konuyu ele almış ve sonuç olarak; "Fakihler, Peygamberimizin bir yasaklamasının olmayışını, gebeliği önlemek için azil yapmanın mubah oluşuna delil saymışlardır" demiştir. bk. *el-Va'yül-İslâmî*, sayı 100, s. 42, Kuveyt, Mayıs 1973.

bağlıdır” dediğini nakleden fakih, bunun manasını şöyle açıklıyor: “Eğer Allah, çocuk olmasını takdir etmişse, azil yapmak buna engel olmaz. Allah, çocuk olacağını takdir ettiği azıcık bir suyu yerine ulaştırır ve çocuk olur. Ama bir sudan çocuk olmasını takdir etmemişse, o suyun yerine ulaşması ile azil yapmak arasında bir fark yoktur⁴⁷.”

Yine Tahavi başka bir eserinde: “Cüdame hadisi, önce ehli kitaba uygun olarak yapılan amele göre söylenmişti. O hususta bir vahiy nazil olmamıştı. Hakkında hüküm olmayan bu meselede Hz. Peygamber, Yahudilere uyararak azli yasakladı. Sonra Allah hükmü bildirdi ve Yahudileri söyledikleri hususta yalanladı” diye açıklamada bulunuyor⁴⁸. Bu, gerçek olmaktan uzak gibi görünmektedir. İbnu Rüşd ve İbnu'l-Arabî de Tahavi'nin isabet etmediğini ileri sürüp, Peygamberimizin Yahudilere tabi olarak bir şeyi haram kılmıyacağını ve sonra da o hususta onları yalanlamış olamayacağını beyan etmişlerdir⁴⁹.

6. Hicri asır âlimlerinden Alâuddin Kâsânî ise bu konuda şöyle söylüyor: “Kocanın hür karısından izin almadan azil yapması mekruhtur. Çünkü, inzal vâki olması çocuk olmasının sebebidir. Kadının da çocuk olmasını istemeye hakkı vardır. Azil yapılnca, çocuk olmayacak ve böylece kadının da hakkı kaybolacaktır. Ama koca, kadının rızası ile azil yaparsa bu mekruh değildir. Bu durumda kadın hakkından kendi rızasıyla vazgeçmiştir. Peygamberimizden şu hadis rivayet edilmiştir: “Onlardan azil yapın veya yapmayın, Allah bir insanı yaratmayı isterse onu yaratır⁵⁰.”

Sivas'ta doğmuş, Mısırdan yaşamış olan İbnu Hümam da bu konuda bize şu bilgiyi veriyor: “Bir kimse cariyesinin iznini almadan ondan azil yapabilir, karısının iznini almadan ondan azil yapamaz. Çünkü Peygamberimiz, hür kadının izni olmaksızın ondan azil yapmayı yasaklamıştır. Cariye sahibi olan bir kimseye de “istersen ondan azil yap” demiştir. Çünkü cinsî yaklaşma, hür kadının şehvet duyması ve çocuk doğurması için onun bir hakkıdır. Bundan dolayı hür kadına, cinsî kudreti olmayan bir erkekten ayrılma hakkı tanınmıştır⁵¹.”

Hind Sultanı Alemgir Evrengzib (1618-1706)'in emri ile Hindli âlimlerce hazırlanan Fetâvâyı Hindiyeye'de azil konusunda şu bilgiyi

47 Ebû Cafer Ahmet Tâhavi (229-321/853-933), *Şerhu Maâni'l-Asâr*, c. 2, s. 20, Laknav 1302.

48 Ebû Cafer Tahavi, *Müşkilü'l-Asâr*, c. 2, s. 372-3.

49 Muhammed İbn Ali Şevkânî, *Neylu'l-Estâr*, c. 6, s. 210.

50 *Bedâiyus-Sanâyi*, c. 2, s. 334. *el-Hidâye*, c. 4, s. 65.

51 Kemâluddin İbnu Humâm (788-861) H., *Şerhu Fethi'l-Kadlr*, c. 7, s. 472.

buluyoruz: "Bu zamanda doğacak çocuk kötü olur korkusu ile bir kimse, karısının izni olmaksızın ondan azil yapsa, İmam Kudûri'nin kitabının ifadesine göre, buna hakkı yoktur⁵². Burada biz, kocanın buna hakkı olduğunu söylemekteyiz. Bunun sebebi de, içinde bulunduğu zamanın kötülüğüdür. el-Fetâvâ'l-Kubrâ⁵³ adlı kitapta da aynı hüküm vardır. Erkeğin, azil yapmasını isteyen karısını menetmek hakkı vardır. İmam Muhammed el-Kerderi⁵⁴ (599-642 H.)'nin el-Veciz adlı kitabında da hüküm böyledir⁵⁵.

b- *Şâfiilerin azil hakkındaki görüşleri:*

İmam Şâfi azil konusunda görüşünü şöyle açıklıyor: İbnu Mes'ud'dan "azil gizli çocuk gömmedir" diye bir rivayet gelmiştir. Biz bu görüşü kabul etmiyoruz. Sahabiler azil konusunda bir sakınca görmezlerdi. Hz. Ali'den azli mekruh kabul ettiği rivayet edilmiştir. Biz, sahâbilerden rivayet ediyoruz ki, Peygamberimize azilden sorulduğunda, onu yasaklayıcı bir söz söylemedi. Cabir "biz, Kur'an nazil olduğu zamanlarda azil yapardık" demiştir⁵⁶.

Şâfi mezhebine mensup ünlü İslam âlimi Gazzali, İhyâu'l-Ulûm adlı eserinde bu konuya geniş olarak yer vermiş ve şöyle söylemiştir: "Kişinin azil yapmaması ve çocuk yetiştirmeye çalışması uygun bir harekettir. Peygamberimiz, "Allah istediği bir kimseyi mutlaka yaratır" diye buyurmuştur. Bir kimse azil yapacak olursa, onun bu hareketinin mübah veya mekruh olduğu hususunda âlimler dört gruba ayrılmışlardır.

Birinci grup âlimler, yapılan iş her halde mubahtır diyorlar.

İkinci grup âlimler, nasıl olursa olsun bu iş haramdır demişlerdir.

Üçüncü grup âlimler, kadının rızası olursa azil yapmak helâldir, rızası olmazsa haram olur diyorlar. Sanki bunlar, azli değil, fakat kadına sıkıntı etmeyi haram kılmaktadırlar.

Dördüncü grup âlimler, cariyeden azil yapmak mubahtır. Hür kadından azil yapmak mübah değildir diyorlar. Bize göre doğrusu, azil

52 Ebu'l-Hüseyn Ahmed İbn Muhammed Kudûri (362-428 H.), *Kitabu'l Muhtasar*, s. 182, Mısır 1948. Emin Fehim Paşa, *Kudûri Tercemesi Aziziyye*, s. 354, İstanbul 1304. Burada şöyle deniliyor: "Ve dahi cariyesinden recül azil eder, cariyeden izinsiz. Ve zevcesinden azil etmez, meğer zevcesinin izniyle ola."

53 Hüsâmüddin Ömer İbn Abdilaziz (Ö. 536 H.), *el-Fetâvâ'l-Kubrâ*, bk. *Kesfuz-Zunûn*, s. 1222, 1228.

54 Abdulhayy Laknavî, *el-Fevâidu'l-Behiyye*, s. 176-7, Mısır 1324.

55 *el-Fetâvâ'l-Alemgiriyye* (veya *el-fetâvâ'l-Hindiyye*) c. 5, s. 356, Mısır 1310.

56 *Kitabu'l-Umm İhtilâfu Ali ve Abdillâh İbni Mes'ud*, c. 7, s. 160.

yapmanın mübah olduğudur. Mekruh adı, haram olan yasağa verildiği gibi, tenzihen mekruh olana da verilir. Faziletli olan bir şeyi yapmamak da, üçüncü anlamda mekruhtur. Meselâ, bir kimsenin camide namaz ve zikirle meşgul olmayarak boş oturması veya Mekke'de oturduğu halde heryıl haccetmemesi bu üçüncü anlamda mekruhtur. Bu, sadece daha iyi ve faziletli olanı yapmamaktır. Azilde de çocuk sahibi olmanın fazileti terkedilmiş olmaktadır. Biz, azilde kerahet yoktur derken, onun hem tahrimî hem de tenzihî olanını anlatmak istedik. Çünkü yasağın sabit olması, ya bir açık hüküm (nass) ile veya kıyas ile olur. Bu konuda nass bulunmadığı gibi, kendisine kıyas edilecek bir asıl da mevcut değildir. Aksine, nikâhı terketmek veya evlendikten sonra münasebette bulunmamak veya münasebette meninin inzalinden vazgeçmek hususunda kıyas yapılacak "asıl" mevcuttur. Bunların hepsi, daha faziletli olanı terketmekten ibaret olup, bir yasağı yapmak demek değildir. Çocuk, meninin rahime ulaşması ile hasıl olup, bunun da dört sebebi vardır; nikâh, birleşme, inzal için sabretme ve meninin rahime dökülmesi için bekleme. Dördüncüden çekinmek, üçüncüden çekinmek gibidir. İkindiden çekinmek birinciden çekinmek gibidir. Bunların herhangi birinden kaçınmak, çocuk düşürmek veya çocuğu diri diri gömmek gibi değildir. Çünkü bu son iki fiil, mevcut bir varlık hakkında işlenen iki cinayettir⁵⁷.

Gazzâlî, daha sonra kişiyi azil yapmaya yönelten sebeplerin açıklanmasına geçiyor ve diyor ki: "Ben, azil yapmayı gerektiren sebeplerin beş tane olduğunu söylüyorum:

Birinci sebep köleler hakkındadır. Kişi kölesinden azil yaparken, malını korumak arzusu ile hareket eder. Efendi, cariyesinin kendisinden çocuk doğurmasını ve böylece azat edilerek mülkiyetinden çıkmasını istememektedir. Onun bu yolda bir tedbire başvurmaması yasak bir fiil değildir.

İkincisi, kadının güzelliğini ve şişmanlığını korumak istemesidir. Bu durumda kadın kendi yararını düşünmekte, doğum sıkıntılarını da hayatı için bir tehlike saymaktadır. Bu yapılan iş de yasak değildir.

Üçüncüsü, çocukların çok olmasından dolayı sıkıntı ile karşılaşmak korkusu ve ihtiyaçları gidermek için kazanç yollarında yorulmaktan ve kötü işlere girmekten kaçınmaktır. Bu da yasaklanmış değildir.

Dördüncüsü, kız çocuğu doğması korkusudur. Kız çocuğunun evlendirilmesi bir sıkıntı ve bir ayıp sayıldığından, araplarda bu yüzden

57 *Ihyâu Ulûmi'd Din*, c. 2, s. 42.

kız çocukları öldürülürdü. Bu, şüphesiz çok kötü bir düşüncedir. Bu yüzden evliliğin ve onun gereklerinin terkedilmesi günahtır.

Beşincisi, kadının temizlikte ileri gitmesi ve titizliğinden dolayı doğum, nifas ve emzirme işlerinden kaçınmasıdır. Bu, Haricilerin kadınlarının âdeti idi. Onlar çok fazla su harcarlardı. Hayız günlerinin namazlarını kaza ederler, helâya da çıplak girerlerdi. Bu hareketler bid'at olup fâsittir ve sünnete aykırıdır.

Eğer, Peygamberimiz üç kere (من ترك النكاح مخافة العيال فليس منا) “Ailesini geçindirememek korkusu ile evlenmeyi terkedenden bizden değildir” diye buyurmuştu diyecek olursan, şöyle cevap veririm: Azil, nikâhı terketmek gibidir. Peygamberimizin “bizden değildir” sözü “bize, sünnetimize ve yolumuza uygun değildir, sünnetimiz daha faziletli olanı işlemektir” manasındadır.

Yine Peygamberimizin azil hakkında: (ذلك الوأد الحفى) “Bu canlı çocuk gömmenin gizli şeklidir” buyurduğu ve (واذا المؤودة سئلت بأى ذنب قتلت) “Kız çocuğun hangi suçtan ötürü öldürüldüğü kendisine sorulduğu zaman” (Tekvir, 8-9) ayetlerini okuduğu sabihtir dersen, biz de “evet, sahih olarak bize ulaşılmış haberler de azlin mübah olduğunu bildirmektedir” deriz. Peygamberimizin “canlı çocuk gömmenin gizlisi” sözü, Peygamberimizin “gizli şirk” sözü gibidir. Bu da mekruh olmayı gerektirir, yoksa haram oluşu gerektirmez”. Gazzali, bu konudaki sözlerini, bizim yukarda naklettiğimiz rivayetlerden Câbir'in üç rivayetini zikrederek bitirmektedir⁵⁸.

c- Hanbelilerin azil hakkındaki görüşleri :

8. Hicri asırda yaşamış Hanbeli âlimlerinden İbnu Kayyim Cevziyye, İmam Ahmed İbnu Hanbel'den azil hakkında şu rivayetin geldiğini bildiriyor: “Eğer hür kadın izin verirse, kocasının ondan azil yapması mubahtır, kadın izin vermezse haram olur. Şayet kişinin karısı cariye ise, onun efendisinin izni ile, azil yapması mübah olur, eğer cariyenin sahibi izin vermezse, azil mübah olmaz. İmam Ahmed'in mezhebinden “azil hiçbir şekilde mübah değildir” diyenler olduğu gibi, tam bunun aksini söyleyenler de vardır. Bir kısım Hanbeliler de, “zevce ister hür olsun, ister cariye olsun izin verirse azil mubahtır, izin vermezse mübah olmaz” demişlerdir. Azlin mutlak olarak mübah olduğunu kabul edenler bu konudaki hadisleri delil olarak gösteriyorlar ve ka-

58 Aynı eser, c. 2, s. 43.

dının hakkının inzalde değil, cinsî yaklaşımadaki zevkte olduğunu ileri sürüyorlar.

Azlin mutlak olarak yasak olduğunu kabul edenler ise, Müslim'in Cüdâme'den rivayet ettiği hadise dayanıyorlar ve bu hadis azli mubah kılan haberleri neshetmiştir diyorlar. İnsan fiillerinde esas kaide ibaha olduğundan, o hadisler azlin mubah olduğunu bildirmiştir. "Azil çocuk gömmenin gizli şeklidir" ibaresini ihtiva eden Cüdâme hadisi ise, bu ibahayı yasaklığa çevirmiştir. Bunu Kur'an ayeti bildirmemişse de, kendisine Kur'an nazil olan Hz. Peygamber bildirmiştir⁵⁹ diye açıklamada bulunuyorlar.

Ünlü Hanbeli fakihlerinden İbnu Kudâme, azil konusunda şu bilgiyi vermektedir: "Azil mekruhtur. Keraheti Hz. Ömer, Ali, İbnu Ömer, İbnu Mes'ud, ve Hz. Ebu Bekir'den rivayet edilmiştir. Çünkü azilde neslin ve hanımın duyacağı lezzetin azaltılması vardır. Halbuki bu iki şeyi Peygamberimiz teşvik etmiştir. Ancak dâri harpte bulunmak gibi bir durum varsa, erkek o zaman ihtiyacını gidermek için evlenir ve kadından azil yapar. el-Hırakî bu durumu zikretmiştir. Veyahut adamın karısı cariye olur ve çocuğunun köle olmasını istemezse azil yapabilir. Yahut cariyesi ile münasebette bulunmaya ve onu satmaya ihtiyacı olursa, ondan azil yapabilir. Hz. Ali'den cariyelerinden azil yaptığı rivayet edilmiştir. İhtiyacı olmaksızın azil yapmak mekruh ise de böyle bir hareket haram değildir. Azil yapma ruhsatı Hz. Ali'den, (burada isimlerini yukarda saydığımız sahabilerin yedisinin ismi sayılıyor) Said İbn Müseyyeb, Tâvûs, Atâ, İbrahim Nehaî, Mâlik İbn Enes, Şâffi ve Re'y taraftarlarından rivayet edilmiştir⁶⁰."

Hanbeli âlimlerinden Şeyhülislam İbn Teymiye bu konuda şöyle diyor: "Azle gelince, onu bir kısım âlimler haram saymış ise de, dört imam, kadının izni olmak şartıyla caiz olduğu görüşündedir⁶¹."

d- *Malikî, Caferî ve Dürzî mezheplerinin azil hakkındaki görüşleri :*

İmam Mâlik'in azil hakkındaki görüşünü, azil yapan bazı sahabiler hakkında rivayetleri onun kitabından nakledeken görmüş bulunuyoruz. Beşinci hicri asırda yaşamış malikî âlimlerinden İbnu Abdilberr ise bu konuda şöyle diyor: "Hür kadının izni olmadıkça ondan azil yapılamıyacağı konusunda âlimler arasında bir anlaşmazlık yoktur. Zira

59 İbnu Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-Maâd*, c. 2, s. 221.

60 Abdullah İbnu Ahmed İbni Kudâme (541-620), *el-Muğni*, c. 7, s. 23. Mısır 1367 H. Bu kitap, hanbeli fakih Ömer İbn Hüseyin (Ö. 334 H.) tarafından yazılan ve *Muhtasaru'l-Hırakî* diye tanınan eserin şerhidir. bk. *Keşfuzzunun*, s. 1626.

61 A. Şerebâsî, *ed-Din ve Tanzimu'l-Usre*, s. 176.

cinsî temas kadının haklarındanır. Onu istemek hakkıdır. Bilinen cinsî temasta ise azil yoktur.

Bir ismi de Hâdeviyye olan İmamiyye veya Caferiyye mezhebinin, Şafîiler gibi, kadına cinsi münasebette bir hak tanımadıklarını görüyoruz. Onların bu sözlerinden, hür kadının izni olmaksızın kocasının kendisinden azil yapılabileceği anlaşılabilir. Fakat Caferiyye mezhebi kitaplarında “hür kadının rızası olmadıkça ondan azil yapılamaz” diye açıklamalar da bulunmaktadır⁶².

Çağdaş Lübnanlı şîî âlim Muhammed Mehdi Şemsüddin bu konuda şöyle söylüyor: “Şîî İmamiyye mezhebinde, hanımın rızası olmaksızın yapılan azlin haram olduğuna fetva verenler olmuşsa da, esas hâkim görüş bu halde yapılan azlin mekruh olduğudur. Neslin çoğalması konusunda gelmiş olan teşvik edici açık hükümler nazara alınarak bu hükme varılmıştır. Bu meseledeki açık hükümleri ve kanaatları düşündükten sonra biz “çocuğun, milletin ve ana babanın ortak bir hakkı” olduğu görüşünü benimsiyoruz⁶³.

Dürzî mezhebi âlimlerinden Lübnan Dürzî Yüksek İstinaf Mahkemesi başkanı Halim Takiyyüddin, ailenin büyüklüğü konusunda şöyle diyor: “Dürzî mezhebi, ailelerin az sayıda çocuğa sahip olmalarının, iyilik ve takvaya daha yakın olduğu görüşündedir. Özellikle fakirlerin az çocuğu olmalıdır. Allah şöyle buyurmuştur: *وليستعفف الذين لا يجدون* (Evlenemeyenler Allah kendilerini lütfu ile zenginleştirene kadar iffetli davranınsınlar” (Nûr, 33). Geçmiş büyüklerden de “çocukları az olanların âhirette işleri çok kolaylaşır” sözü bize ulaşmıştır. Mezhebimizde şu içtihat vardır; fakir olan iki sağlıklı çocukla yetinecek, zengin olan ise dört sağlıklı çocukla yetinecektir. Bu miktardan daha fazla çocuk olması fuzûlî bir davranıştır⁶⁴.

Bir kısım müslüman alimlerin aile planlaması konusunda verdikleri fetvalar ve görüşleri :

Aile plânlaması, nüfus artışı, kalkınma ve milletlerin refahı gibi konularla yakından ilgili olduğu kadar, din ve ahlâkla da ilgisi olan bir

62 Neylu'l-Evtâr, c. 6, s. 210.

63 Muhammed Mehdi Şemsüddin, *el-İslâm ve Tanzimil-Usre*, c. 2, s. 75, Beyrut 1973. İki cilt olarak yayınlanan bu kitap, 24-29 Aralık 1971 tarihlerinde Fas'ın Rabat şehrinde toplanan, Doğurganlığın tanzimi kongresine sunulan tebliğleri ve kongre zabıtlarını ihtiva etmektedir. Adı geçen âlimin tebliği “İslâm ve doğurganlığın tanzimi” (s. 68-95) adını taşımaktadır.

64 Aynı eser, c. 1, s. 124-5. Yazarın tebliği, “Gelişen Toplumda İslâmın Aile Görüşü” (s. 118-125) adını taşımaktadır.

konudur. Bu bakımdan, din yetkililerine her zaman bu konu sorulmuş ve karşılığında birçok fetvalar verilmiştir. 1937 tarihini taşıyan eski Mısır müftüsü Abdülmecid Selim'in fetvasından başlayarak, tarih sırasıyla bazı fetvalardan önemli gördüğümüz bölümleri veriyoruz:

Abdülmeccid Selim'in fetvası :

Komisyonumuza sunulan soruyu okuduk. Yukarıda belirtilen durumlarda doktor tarafından tavsiye edilen bazı doğum kontrolü usullerinin uygulanması Hanefi âlimlerince caiz görülmüştür. Meselâ, erkek tohum hücrelerinin (sperm) kadın rahmine geçmesini önleyecek ilaç ve araçların kullanılması veya rahim ağzının özel bir alet ile kapatılması gibi. Sonuç olarak şunu belirtelim ki, kadın ve erkeğin birlikte karar vermeleri şartı ile, doğum kontrolüne başvurmaları caizdir. Hanefi mezhebinin son âlimlerine göre, ortada geçerli sebepler mevcut olduğu müddetçe tek taraflı dahi karar vermeleri mümkündür.

Bize göre, gebe kalan bir kadın şayet çocuk emzirmekte ise ve gebelik sebebiyle çocuğunu memeden kesmek durumunda kalacağından, ayrıca babanın da bir süt anne tutmaya maddi imkânı yok ise, mevcut çocuğun hayatı gözönüne alınarak düşük yapması caizdir. Fakat ana rahmindeki çocuğun hayatıyet kazanmasından (gebeliğin dördüncü ayı) sonra şartlar ne olursa olsun düşük yapmak dizimizce kesinlikle günahdır ve yasaktır⁶⁵.

Ezher Üniversitesi Fetva heyetinin kararı :

İmam Şâfiî'nin bu konuya ilişkin görüş ve kanaatlarına göre, meşru sebeplerden dolayı, gebeliği geçici zamanlar için önleyecek ilaç ve araçların kullanılması caizdir. Toplumun refahı, fazla çocuk yüzünden ailelerin ve çocukların sıkıntı çekmemeleri, sık doğumlar yüzünden anne sağlığının bozulmaması esas alınarak, gebeliği geçici olarak önleme hususu caiz görülmüştür.

Gebeliği devamlı olarak önleyen, yani kısırlığa sebep olan ilaçları kullanmak dinimizce günahdır⁶⁶.

65 Olivia Schieffelin (toplayan ve basan), *Muslim Attitudes toward Family Planning*, P. 11-2, New York 1972. *İslam and Family Planning*, P. 138-40, Cairo 1969. İsmail Ersoy, *aile plânlamasına ilişkin islami görüşler*, s. 92-3, Ankara 1970. Bu fetva, Mısır Tıp Cemiyeti Bülteni'nin Temmuz 1937 tarihli 7. sayısının 54-56. sayfalarında yayınlanmıştır. Bundan 11 yıl sonra 1948 de (Mecelletu'l-Ezher, c. 18. s. 471) aynı komisyonun başkanı Abdülmecid Selim imzası ile "azlin dindeki hükmü" isimli bir fetva yayınlanmıştır. Burada sonuç olarak "azilde aslanan, mahzurlu oluşudur. Eğer ortada mucip bir sebep varsa o zaman mubah olmaktadır" denilmektedir.

66 *ed-Din ve Tanzimu'l-Usre*, s. 191-2, Bu fetva, ilgili heyetin başkanı Abdulfettah el-İnânî tarafından 6746 nolu soruya karşılık olarak 10.3.1953 tarihinde verilmiştir. bk. İsmail Ersoy a.g.e., s. 94-5.

Diyanet İşleri Başkanlığı Müşavere ve Dini Eserleri İnceleme Kurulunun Kararı :

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sağlık İşleri Umum Müdürlüğünün, ilkaha mâni tedbir almanın İslâmiyet noktai nazarından caiz olup olmadığı hakkındaki 13.12.1960 tarih ve 10456 sayılı yazısı Yüksek Başkanlıktan 16.12.1960 tarih ve 35739 sayı ile kurulumuza havale buyurulmakla keyfiyet incelendi:

İlkahı önleme tedbiri diye ifade edilebilecek olan azil -ashabdan bazılarının ve onlara tabi olan bazı âlimlerin kerih görmüş olmalarına-rağmen-içlerinde Hz. Ali, Sa'd İbnu Ebi Vakkâs, Zeyd İbnu Sâbit, Ebû Eyyûb el-Ensârî, Câbir, İbnu Abbâs, Hz. Hasan, Habbâb İbnu Erett, Ebû Saîd el-Hudri, Abdullah İbnu Mes'ud gibi zevatın da dahil bulunduğu ulema-i ashab ve onlara ittiba eden cumhuru İlema tarafından caiz görüldüğünün,

Ve şu kadar ki, ilkaha mâni tedbir almakta kadının rızası şart olup, zaman icabı çocuğun kötü yetişmesi, harp veya sefer içinde bulunmak ve benzeri sebeblerle bu şartın da sâkıt olacağını sözü geçen bakanlığa cevaben bildirilmesinin uygun olacağını yüksek başkanlığa arzına karar verildi⁶⁷.

Ezher Rektörü Hasan Me'mun'un görüşü :

Aile plânlamasına ilişkin İslâmi görüş ve kanaatlar gayet açıktır. Zannedersem bu konuda sizin zihinlerinizi kurcalayan husus şu olmalıdır: İslâmiyet evlenmeyi, çoğalmayı ve hattâ doğurgan kadınlarla evlenmeyi teşvik ederken, doğum kontrolünün dinimizce günah sayılmayacağı hususu ne derece doğrudur ve bu konudaki islâm ananeleri nelerdir? Bu konuya allerji duyan bazı kimseler, İslâmiyette bu hususlara ilişkin başka bilgilerin mevcut olmadığına inanmaktadırlar veya öyle görünüyorlar. Mademki aile plânlaması konusunda dini bir açıklama yapacağız, o halde bu konuyu başka bir görüş açısından, akla ve mantığa uygun bir şekilde izah etmemiz gerekmektedir. İslâmiyetin ilk yıllarında, evlenmeyi, çoğalmayı ve güçlenmeyi teşvik etmekten daha manîkî bir şey olamazdı. Çünkü bu devirde İslâm toplumu çok tanrılı diğer toplumlar arasında yabancı bir aile gibi idi. Sayıca çok az olan müslüman-

67 İsmail Ersoy, a.g.e., s. 96. "Nüfus plânlaması" SSBY Nüfus plânlaması Genel Müdürlüğü Yayınları No: 10.19. 12. 1960 tarih ve 538 sayılı, bu müşavere kurulu kararının altında şu dört üyenin imzaları vardır; Hasan Hüsnü Erdem, M. Şehid Oral, Ahmed Hamdi Kasapoğlu, İsmail Hakkı Gürsoy, O zaman Diyanet İşleri Bakanı olan rahmetli Ömer Nasuhi Bilmen'in de kararın altında "uygundur" diye mütalaası ve imzası bulunmaktadır.

lar diğer kavimler arasında güçsüz ve tesirsiz bir durumda iciler. Bu halde müslümanların çoğalmasını istemekten daha tabii bir şey olamazdı. Bu çoğalma, hem İslâmın yayılması, hem de Peygamberimizin faaliyeti engelleyen güçlü düşmanları yenmek için zaruri idi.

Şimdi ise bu durumlar değişmiş bulunuyor. Bugün İslâm ülkelerinde arzu edilenden çok nüfus meydana çıkmış bulunmaktadır. Sorumlu kişiler ile hükümetler, doğum kontrolü şeklinde bir çareye başvurmak durumunda kalmışlardır. Yeryüzünün en son dini olan İslâmiyet, hiç bir zaman insanlığın yararına, refah ve saadetine ilişkin hususları yasaklamamıştır. Benim kanaatıma göre, şayet doğum kontrolü fertler ve aileler tarafından lüzumlu görülüyorsa, toplumun tasvibini almışsa, uygulanacak metodlar zararsız ve meşru ise, uygulanmasında dinî bakımdan hiçbir sakınca yoktur⁶⁸.

Ürdün Başmüftüsü Abdullah el-Kalkilî'nin doğum kontrolü konusundaki görüşü :

Nûr suresinin 33. ayetinden ve Peygamberimizin "ey gençler sizden evlenmeye gücü yetenler evlensin, gücü yetmeyenler oruç tutsun, zira oruç şehveti kesicidir" hadisinden, doğum kontrolünün -eğer bu konuda toplumun ve ferdin yararı varsa- evleviyetle meşru olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü bu ayet ve hadis, evlenme için gerekli malî güç bulunmadığı müddetçe evlenmeyi yasaklıyor. Evlenmeyince çocuk sahibi olunamayacağı meydandadır. Evlenerek az sayıda çocuk sahibi olmak, evlenmeyerek hiç nesil yetiştirmemekten daha iyidir. Bundan dolayı, evlenmeyi iyi gördüğü halde, doğum kontrolünü tereddütle karşılayanlara şaşmamak elde değildir. Doğum kontrolü yollarının mubah olduğunu bildiren sahih hadisler gelmiştir. Azlin mubah oluşu da bu meydandadır. Fıkıh mezheplerinin imamaları da bu konuda ittifak halindedir. İcimiz rahat olarak, doğum kontrolünün caiz olduğuna fetva veriyoruz⁶⁹.

İrânlı âlimlerden Ayetullah Bahauddin Mahallatî'nin görüşü :

Soru: İnsanın fazla çoğalmasına engel olmak için, geçici olarak bir tabibin gebeliğe mâni olan ilaçları vermesini ve bazı araçlara başvurmasını uygun buluyormusunuz ve bu meşru mudur?

Cevap: İnsanın doğurganlığını tanzim için, özellikle geçici olarak gebeliği önleme maksadıyla ilaçlar ve araçlar kullanmak dinimize göre

68 Rektörün bu açıklaması, günlük Ahbârul-Yevm gazetesinin 22 Ağustos 1964 tarihli nüshasında neşredilmiştir. bk. *ed-Din ve Tanzimu'l-Usre*, s. 165-6. İsmail Ersoy, a.g.e., s. 90-1.

69 *el-İslâm ve Tanzimu'l-Usre*, c. 2, s. 554-5. Bu fetva ilk önce, 16.11.1964 tarihli ed-Difâ dergisinde yayımlanmıştır. bk. aynı eser, c. 2, s. 552.

gayri meşru değildir. Yeterki bunlar kadının doğurganlığına zarar vermek suretiyle onu kısır hale getirmesin⁷⁰.

İslam Araştırmaları Kongresinin doğum kontrolü konusundaki görüşü :

1- Eğer doğum kontrolünü gerektiren şahsi bir zaruret varsa, karı koca bu zarurete göre hareket ederler. Bu zaruretin değerlendirilmesi ferdin din ve vicdanına bırakılmıştır.

2- Ne şekilde olursa olsun, insanları mecburi doğum kontrolüne zorlayacak kanunlar koymak dinen caiz değildir.

3- Doğum kontrolü maksadıyla çocuk düşürmek veya bu amaçla kısırlıkla sonuçlanacak bir takım araçlar kullanmak, karı-kocanın veya başkalarının dinen yapmaları caiz olmayan bir iştir. Kongre, vatandaşlara uyanık olmalarını ve doğum kontrolü konusunda, açıklanan hususlarda kendilerine yardıma hazır olduğunu bildirir⁷¹.

Dr. Süleyman Ateş'in azil hakkındaki görüşü :

Yazar, bu konuda yayınladığı makalesinde azil hakkındaki hadisleri ve bazı fakihlerin görüşlerini naklettikten sonra şöyle diyor: "Bütün bu hadislerden ve bilginlerin mütalaalarından, azlin caiz olduğu neticesine varıyoruz. O zaman ancak azil yoluyla doğumu kısmak, kontrol altına almak mümkün oluyordu. Resuli Ekrem bunu tecviz etmiştir. Bugün kalkıp da ille de doğumu kontrol altına almanın haram olduğunu iddia etmek, Resulün verdiği ruhsatı kaldırmak olur. Hz. Peygamberin müsaadesine kimsenin engel olmağa, onun helâl kıldığını haram kılmağa hak ve salahiyeti yoktur. Bir ayeti kerimede, o şöyle tavsif edilmektedir: "Onlara güzel şeyleri helâl kılar, pis şeyleri haram kılar. Onların üzerine çöken ağırlıkları ve bağları kaldırıp atar" (A'râf, 157). Bir ayette de, "Ey iman edenler, mallarınız ve çocuklarınız sizi Allahı anmaktan geri bırakmasın" (Münafıkûn, 9) buyurulmuştur. Demek ki kalbi meşgul edecek şekilde fazla çocuk sahibi olmak, insana fitne olmaktadır. Hele bugünün şartları altında fazla çocuğun insan için ne büyük bir yük olduğu herkesçe malumdur. O halde yeterinden ve istenenden fazla çocuk olmasını önlemenin dinen bir mahzuru yoktur⁷².

⁷⁰ *Muslim Attitudes toward family Planning*, P.1. *el-İslâm ve Tanzimu'l-Usre*, c. 2, s. 559. Bu fetva, Dr. Muhammed Sarrâm'ın 12.11.1964 tarihli yazısına cevap olarak verilmiştir.

⁷¹ Aynı eser, c. 2, s. 569-70. Bu karar ve tavsiyeler, adı geçen kongrenin 1964 yılında Kahire'de yaptığı birinci toplantısında alınmıştır.

⁷² Dr. Süleyman Ateş, *Azil veya doğum tahdidi*, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. XVI, s.129-30, Ankara 1970.

Dr. Hüseyin Atay'ın aile planlaması hakkındaki görüşü :

Yazar, 1971 yılının son günlerinde Rabat'ta toplanan kongreye sunduğu "Kur'an ve Hadiste Aile Plânlaması"⁷³ adlı uzunca tebliğine "İslâmın ana ilkeleri"ni anlatarak başlıyor. Daha sonra ailenin önemi üzerinde duruyor ve aile plânlamasının anlamını şöyle açıklıyor: İslâm'da ailenin tanzimi ve plânlanması deyiminden biz, ailenin sağlık, sosyal, iktisat, öğretim ve eğitim yönünden aileyi toplumun tutulan, beğenilen, sayılan bir ailesi ve bir çekirdeği durumunda tutmayı veya öyle bir duruma yükseltmeyi anlıyoruz. Bunun için sağlam bünye ve sıhhat bakımından kuvvetli bir soy yetiştirmek gerekir. Doğurduğu çocuğun hastalıklı cılız ve toplumun başına bir dert olmasını ne ana ve ne de baba arzu eder. Sâri hastalıklara yakalanmış karı kocanın, ister biri ister ikisi de hastalıklı olsun, çocuk yapmalarının mahzurlu olduğunda şüphe yoktur. Hatta böyle sâri hastalıklara yakalananların, hastalıkları geçene kadar evlenmeleri de yasaklanabilir⁷⁴.

Yazar, aile plânlaması konusundaki hadislerin açıklamasını genişçe yaptıktan sonra, kürtaj konusuna geçiyor. (S. 18) İlkah edilmiş kadın yumurtasının tahrip edilmesi anlamında olan kürtajın, doğum kontrolündeki önemine de değinen yazar şöyle diyor. "Buna göre azli ikiye ayırmak icabediyor. Biri, nutfe ile kadının yumurtasının birleşmesine mâni olmaktır. Diğeri, yumurta aşılandıktan sonra, insan olma yoluna girmiş bulunan nutfeyi rahimden söküp atmaktır. Bu da, nutfenin maddi tekamülünü tamamlayıp, ruhun kendisine üfleneceği zamana ulaşmasına engel olmaktır."

Yazar, sonuç kısmında şöyle diyor: "Aile plânlaması doğrudan doğruya insanı ilgilendirir. İslâm dininin ikinci ana kaynağı olan sünnet, bu hususta daha tafsilatlı bilgi vermiş ve hükümler getirmiştir. Fakat bunların bir kısmı doğum kontrolünü meşru sayarken bir kısmının da onu meşru saymadığı görülmektedir. Bize göre bu değişik hükümleri bir tek hükme irca etmeden olduğu gibi bırakmak yerindedir. Bunlardan herhangi birini uygulamak ferde ve topluma göre değişebilir olmalıdır⁷⁵.

Dr. Lütü Doğanın aile planlaması konusundaki görüşü :

Rabat kongresine "Doğum kontrolü hakkında" isimli tebliği ile katılan yazar, günümüzde toplumun şartlarının değiştiğini, anne ve ba-

73 Aynı dergi. C. XVIII, s. 1-22, Ankara 1972. İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi C. V. cüz, 1-4, s. 229-63, İstanbul 1973, *el-İslâm ve tanzimu'l-Usre*, c. 2, s. 160-189, Beyrut 1973. Tebliğin arapça adı "Tahtitu'l-Usre kemâ verede fi'l-Kur'an ve's-Sunne"dir.

74 Aynı makale, s. 5.

75 Aynı makale, s. 21.

haların güçlerinin yettiği kadar iyi bir nesil yetiştirmek arzusunu duyduklarını söylüyor ve şöyle ilâve ediyor: “İşte anne ve babaların bu arzusu, çocuklarını henüz daha doğmadan önce, belirlenmiş bir plâna göre topluma takdim etmeye onları zorlamaktadır. Baba ve anaların “çocuklarımızın istikbali aceba ne olacak?” diye birbirlerine sorduklarını hepimiz biliyoruz.

Yukarıdaki soruya doğru bir cevap bulmak için, çok sayıda çocukları olmasından dolayı sefâlet, cehalet ve fakirlik içinde yaşayan bir ailenin durumunu düşünelim. Onların çocuklarını yetiştirip terbiye edecek malî güçleri yoktur. İşte bu sebeplerden ötürü, bir ailenin kendi gücünün yetebileceği kadar çocuk sahibi olabilmesi için bir plânlama yapması gereklidir. Böyle bir plânlama, fertleri mahvetmek, neslin devamını önlemek ve Allahın insana verdiği, evlenerek şehvi hislerini tatmin etme duygusunu yok etmek anlamına gelmez. Biz aileye sırf bu açıdan bakmıyoruz. Biz ailenin, fertleri ve hattâ yararlı nesilleri terbiye edebilecek bir güç olduğunu kabul ediyoruz. Eğer aile, bütün bu görevlerini gerçekten yapabiliyorsa ona bütün kapılar açıktır. Yok eğer buna gücü yetmiyor, çocuklarının öğretimini, ahlâkî ve manevî eğitimlerini sağlamıyor, onların islâm ve insan toplumuna, iktisadi cihetten de faydalı birer unsur olmasını temin edemiyorsa, o zaman doğum kontrolüne başvurmak zorundadır⁷⁶.

Doğumun kontrolü, günümüzün aktüel konularından bir tanesidir. Bu bakımdan yayın organlarında çeşitli yazılar⁷⁷ çıkmakta, seminerlere ve açık oturumlara, doğumun kontrolü meselesi konu teşkil etmektedir. Burada, aile plânlamasının lehinde olan âlimlerin görüşlerinden önemli

76 *el-İslâm ve Tanzimu'l-Usre*, c. 2, s. 197-8.

77 bk. Prof.Dr. Necip Bilge, İslamık ve Doğum, *Aile Plânlamasına ilişkin islami görüşler*, s. 74-8.

Yazar, kürtaj ile doğum kontrolünün aynı şeyler olmadığını haklı olarak açıklamakta, İslâm dininin doğum kontrolüne müsaade ettiğini anlatmaktadır. “*İslâmda Helâl ve Haram*” adlı kitabın yazarı Yusuf el-Karadâvî de doğum kontrolünü kabul etmekte ve şöyle demektedir: “İslam da neslin çokluğunu sevdirmiş, kız olsun, erkek olsun çocukları yüceltmıştır. Fakat bununla beraber makul bazı sebepler ve muteber bazı zaruretler icabı müslümanın doğum kontrolüne uymasına müsaade etmiştir.” bk. *İslâmda Helâl ve Haram*, s. 210-1. Mısırlı âlim Behiy Hülî de, azle ve doğum kontrolüne taraftardır. Şöyle diyor: “Genellikle islâm, neslin çoğalmasını teşvik eder. Fakat bazı durumlarda fertlerin gebeliği önleyici tedbir almalarına da cevaz verir. “Yazar daha sonra azli mübah kılan sebepleri sıra ile anlatıyor. bk. *Ailede ve Toplumda Kadın*, çevirenler: Abdullah İşler ve Eyyüb Sanay, s. 102-105, Ankara 1972. Bekir Topaloğlu da şu cümleleri ile azle cevaz vermektedir: “Netice olarak azil, dinen haram değildir. Fakat hiçbir mahzuru bulunmayan bir helâl da değildir. Kadının müsaadesi alınmak şartıyla helâle yakın bir mekruhdur, denilebilir.” *İslâmda Kadın*, s. 93.

bölümleri nakletmiş bulunuyoruz. Şimdi de azli ve aile plânlamasını kabul etmeyenlerin görüşlerini kısaca nakletmek istiyoruz.

B- Azli ve aile planlamasını kabul etmeyenler :

Aile plânlamasının yollarından biri olan azlin mubah olmadığını anlatan bazı rivayetlere de rastlamaktayız. Peygamberimizin sahabilerinin bir kaç tanesinin azil yapmadıkları ve onu kötü gördükleri nakledilmiştir. Daha önce Hanbelilerin görüşünü açıklarken, İbnu Kudame'nin, bir sözünü nakletmiştik. Orada, Hz. Ebu Bekir, Ömer, Ali, İbnu Mes'ud ve İbnu Ömer'den azlin mekruh olduğuna dair rivayet gelmiştir deniliyordu. İmam Malik, "Abdullah İbnu Ömer azil yapmazdı ve onu kötü gördü diye rivayette bulunmuştur"⁷⁸. İbnu Hazm ise, "Ömer, azil yaptıkları için oğullarından bazısını dövmüştür. Said İbnu Müseyyeb'in dediğine göre; Ömer İbnu Hattâb ve Osman İbnu Affân azli kötü görürlerdi"⁷⁹. Burada ismi geçen Hz. Ali ile Abdullah İbnu Mes'ud'un azli caiz gören on sahabi arasında bulduklarını daha önce görmüştük.

Mustalık oğulları ile yapılan savaş sonunda, sahabilerden bir kısmının hisselerine düşen kadınlardan azil yapmak istemeleri ve bunu Hz. Peygambere sormaları üzerine, O, *(ما عليكم ان لاتفعلوا ما من نسمة)* "İsterseniz yapmayın, Allahın kıyamete kadar yaratacağını yazdığı her nefis meydana gelecektir" buyurmuştu. Buradaki "isterseniz yapmayın" sözü, azil yapmanızda bir sakınca yoktur anlamındadır. Fakat, İbnu Abdi'l-Berr'in anlattığına göre, Hasan Basrî "bu cümlenin anlamı azlin yasak olduğudur" demiştir⁸⁰.

Zahiri mezhebinin azil hakkındaki görüşü :

Zâhiri mezhebinin kurucusu, Dâvûd ez-Zâhiri (202-270 H.) "kişinin ömründe bir kere nikâhlanması vaciptir" demiştir. Böylece herkesin evlenmesinin bir ödev olduğunu ileri süren bu âlimin, aile plânlamasının karşısında olduğunu kabul edebiliriz⁸¹.

Zâhiri mezhebinin ünlü âlimi İbnu Hazm ise, azlin helâl olmadığını görüşündedir. Delil olarak, Cüdâme Bintu Vehb'den nakledilen hadisin sonundaki, "azil çocuk öldürmenin gizli şeklidir" cümlesini ileri süren

⁷⁸ *el-Muvattâ*, c. 2, s. 595.

⁷⁹ *el-Muhallâ*, c. 10, s. 71.

⁸⁰ *Sahihu Muslim*, c. 2, s. 594. (Naşir Muhammed Fuâd Abdülbâki'nin açıklaması.)

⁸¹ Şerif Radî (359-406 H.), *el-Mecâzâtü'n-Nebeviyye*, s. 73, Mısır 1937.

İbnu Hazm, “bu çok doğru bir haberdir” diyor. Kendi görüşünün aksini kabul edenleri de şöyle anlatıyor: Azlin mübah olduğunu kabul edenler, Ebu Saïd Hudri’den gelen hadisi delil gösteriyorlar. O haberde “isterseniz yapmayın” sözü vardır. Bu söz, yasaklamaya daha yakın bir anlamdadır. Cüdâme hadisi, rivayetlerin hepsine muhalif düşmektedir. “Allah, yeryüzündeki herşeyi sizin için yarattı” (Bakara 29) ayeti geçince, her şeyde aslolanın ibâha olduğunu iyice biliyoruz. Buna göre, hakkında haram hükmü nazil oluncaya kadar her şey helâldir. Allah Taâla, “Allah size haram olanları uzun uzun anlattı” (En’am, 119) buyurmuştur. Daha önce geçen ve azli mübah kılan bütün haberleri, Cüdâmenin rivayet ettiği haberin neshetmiş olduğu bizce gerçekleşmiştir. Azil Hakkında, Cabir İbnu Abdillâh, İbnu Abbas, Sa’d İbnu Ebî Vakkâs, Zeyd İbnu Sâbit ve İbnu Mes’ûd’dan gelen haberler onun mübah olduğunu bildirmektedir. Azli yasaklayan haberler de Hammad İbnu Seleme, Abdullah İbnu Ömer ve Nâfi’den gelmiştir. Abdullah İbnu Ömer, azil yapmazdı ve “eğer çocuklarımdan birinin azil yaptığını bilseydim onu muhakkak cezalandırırdım” derdi⁸².

Geçen asır âlimlerinden Şevkânî (Ö. 1250 H.) İbnu Hazm’ın azil konusundaki tutumunu şöyle anlatıyor: “İbnu Hazm, Cüdâme hadisi ile amel etmeyi tercih etti. Çünkü ondan başkalarının hadisleri azlin mübah olduğunu ifade ediyor. Cüdâme hadisi azlin yasak olduğunu anlatmaktadır. Azlin yasaklanmasından sonra mübah kılındığını ileri süren kimsenin bu iddiasını ispatlaması gerekir. Fakat İbnu Hazm’ın bu görüşünü doğru bulmayanlar; Cüdâme hadisi azlin yasak olduğunu ifade etmekte açık değildir. Çünkü, benzetme yolu ile “azil gizli çocuk gömmedir” demek, onun haram olduğunu göstermez” diyerek ona cevap vermişlerdir⁸³.”

Ebu'l-Alâ Mevdûdi'nin doğum kontrolü hakkındaki görüşü :

Pakistan’ın siyasi ve dini liderlerinden Ebu'l-Alâ Mevdûdi, dilimize de çevrilmiş olan eserinde, doğum kontrolünün İslam dini ile bağdaşmayacağını savunmaktadır. Yazar, En’am Suresinin 140. ayetinde geçen (وحرموامراز فيهم الله) cümlesini şöyle açıklamaktadır: Eski Kur’an tefsircileri bu ayeti “Onlar Allahın helâl ettiği yiyecekleri haram ettiler” manasında anlamışlardır. Bunun sebebi, onların zamanında doğum kontrolü diye bir meselenin mevcut olmayışındır. Rızık kelimesi ile arapçada bütün nimetler ifade edilir. Ayetin anlamı “zulüm ve cehaletle evlatla-

82 *el-Muhallâ*, c. 10, s. 70-1.

83 *Neylu'l-Evtâr*, c. 6, s. 210.

rını öldürenlerin hüsrana uğrayacağı gibi, kendi kendilerini çocuk nimetinden mahrum edenler de hüsrandırlar” demektir.⁸⁴ Beydâvî tefsirinde “Kızlarını, esir düşmeleri veya fakirlik korkusu ile öldüren araplar gerçekten hüsrana uğramışlardır. Onlar bu işi akıllarının azlığından ve çocuklarını rızıklandıracak olanım-kendileri değil- Allah olduğunu bilmemelerinden dolayı yapmışlardır. Allahın kendilerine rızık olarak verdiği, kulağı kesik develeri ve benzerlerini haram kılmışlardır” denilmektedir. Burada eski müfessirlerce “develer ve benzeri nimetler” diye anlaşılan ayeti Mevdûdî, “çocuk nimeti” olarak anlama yoluna gitmiştir.

İsrâ Suresi 31. ayette “evlatlarınızı fakirlik endişesi ile öldürmeyin, onları da sizi de biz rızıklandırırız. Hakikat onları öldürmek büyük bir suçtur” buyurulmuştur. Mevdûdî bu ayete de şu anlamı veriyor: “Bu ayeti kerimeden de anlaşılacağı üzere, fakirliği yani içinde bulunulan mâlî güçlükleri hesap ederek besleyemem korkusu ile hareket edip, çocuk sayısını azaltmaya kalkışmak büyük bir suçtur⁸⁵.” Burada yazar, diri diri çocukları öldürmekle, kadının hâmile kalmaması için alınacak tedbirleri bir saymaktadır. Bu iki hususun ayrı ayrı şeyler olduğunu anlamak zor olmasa gerekir.

Mevdûdî, azille ilgili olarak rivayet edilen hadisleri naklettikten sonra şöyle diyor: “Bu sebeble müslümanlardan ancak bir kaç kişi, o da şahsen ihtiyaç duyup, zaruret hissettikleri özel durumlarda böyle bir davranış gösterdiklerinden, Peygamberimiz azli kesin olarak yasaklamamıştır. Yoksa, eğer kendi zamanlarında gebeliği önlemek suretiyle doğumun kontrolü, ümmet çapında girilmiş genel bir cereyan olsaydı, hiç şüphesiz bu hareketi şiddetle yasaklardı⁸⁶.”

Yazar, bazı şartlarla gebeliğin önlenebileceğini şu cümleleriyle ifade ediyor: Günümüzde meydana çıkan doğum kontrolü hareketi ve gebeliği önleyici bir takım usul ve çarelerle “azil” arasında bir mukayese yapacak olursak, diyebiliriz ki, şeriat, eğer azli kesin olarak yasaklamamışsa, bu daha ziyade insanın bazı hallerde gerçekten azil yapmak ihtiyacı ve zorunda kalabileceği hikmetine mebni olup, ona bu özel hallerde hareket hürriyeti tanıyıp serbestlik imkânı vermek içindir.

Meselâ: bir kadının, gebe kaldığı takdirde ölüm tehlikesi geçirmesi ihtimali, yahut kendisi veya memedeki yavrusu için olağanüstü bir zarardan korkulması hali olabilir. Bu ve buna benzer hallerde, bir insanın

84 Ebu'l-Alâ el-Mevdûdî, *İslâm Nazarında Doğum Kontrolü*, s. 74, İstanbul 1967.

85 Aynı eser, s. 94.

86 Aynı eser, s. 127-8.

doktorla görüştüktan sonra, gebeliği önleyici bir tedbire başvurmasında, bundan önce de söylediğimiz gibi, İslâm nazarında asla bir beis yoktur. İslâm ile çatışıp onun prensipleri ile taban tabana zıt olan, azil veya gebeliği önleyici herhangi bir usul ve çarenin, bütün millete teşmili ile, “nüfus plânlaması” “doğum kontrolü” gibi yaftalar altında nesli sınırlamak için, milli bir politika haline getirilip tatbik edilmesidir. Ortada gebeliği önleyecek bir sebep olmadan, insanları nesillerini sınırlamaya çağırıp teşvik eden ve buna zorlayan her türlü hareket ve fikir cereyanı İslâmın ruh ve temel prensiplerine tamamen aykırı bir davranıştır⁸⁷.

Mevdudi, yine yukarıdaki düşüncesini kitabının sonlarına doğru (S. 146-7) tekrar etmekte, cemiyet olarak doğum kontrolü tatbik edilince, nüfus azlığı, ahlâk düşüklüğü ve fuhuş bolluğu gibi âfetlerden yakamızı kurtaramayacağımızı yazmakta, din âlimlerinin müsaadelerinin, evlilerin şahsi ve özel durumlarıyla sınırlı olduğunu belirtmektedir. Yukarıda Mahmud Şeltut’un görüşlerini anlatırken onun da bu duruma dikkati çektiğini ve geniş anlamli bir doğum kontrolünün, bir milletin hayatının devamlılığı ile bağdaşamayacağını söylediğini görmüş idik. Bu bakımdan Mevduudinin kitabını okuduktan sonra, insan, bu kitabın, sırf dinî hükümlerin açıklanması amacından daha çok, siyasî bir görüşün telkini için yazılmış olduğu kanaatına varmaktadır.

Mehmed Zihni de doğum kontrolüne taraftar görünmüyor. Fakat, yetişecek nesillerin keyfiyet yönünden üstün olmasını istediği de şu cümlelerinden açığa çıkmaktadır: “Keşki, müteaddit zevce idaresine muktedir erler olsa da, nesillerin yetişme yeri olan birçok kadınlar, evlerde -muattal- kalarak kocamasalar. Kızın bulduğundan sonra evde kalması, kendisi için ne kadar zararlı ise, nesilden kesilmesi de milletin tezayüt edememesi noktasından da zararı az sayılmaz⁸⁸.”

Dr. O. Nuri Koçtürk de yayınladığı kitaplar ve makalelerinde Türkiyemiz için bir doğum kontrolüne gerek olmadığını, dış etkilerle böyle bir yola girmenin zararımıza olacağını ısrarla ve sert bir dille açıklamıştır⁸⁹. Yazar, Sessiz Savaş adlı kitabında şunları söylüyor: “İstanbul’da yapılan ve Prof. Taylor’un da davetli bulunduğu seminerde yerli oto-

87 Aynı eser, s. 128.

88 *Nimet-i İslam*, 3. Kısım *Münâkahât ve Müfarakât*, s. 7. Çağdaş Suriye’li âlim Abdurrahman Hayyir de, “İslâmın çocuk düşürme ve kısırlaştırma hakkındaki görüşü” adlı tebliğinde, doğum kontrolünün lehinde ve aleyhindeki rivayetleri ve mütalaaları naklediyor, birkaç istisnai durum hariç, dinimizin doğum kontrolüne izin vermemiş olduğunu ileri sürüyor. bk. *el-İslâm ve Tanzimil-Usre*, c. 2, s. 375-391.

89 Dr. O. Nuri Koçtürk, *Sessiz Savaş*, İstanbul 1969. *Açlık Korkusu*, Ankara 1970. Kanser Yapıyor mu? *Bariş Gazetesi*, 26.12.1972.

ritelerin yaptıkları açıklamalar Sağlık Bakanlığı yetkililerini bir defa daha hüsrana uğratmıştı⁹⁰. Diyanet İşleri Reisliğinin Müşavere heyeti tarafından hazırlanmış 538 sayılı 19.12.1960 günlü karar sureti ise işe bir aydınlık getirmemekte ve fakat başvuru yoluyla ne kadar gayri tabii olduğunu açıklamaktadır⁹¹.

Yazarın yukarıya aldığımız cümlelerinden, kendisinin bu konuya, tarafsız ve ilmî bir metotla eğilmek istemediğini ve peşin hükümlerle hareket ettiğini hemen anlıyoruz. Diyanet İşleri Başkanlığı Müşavere Kurulunun kararı, Koçtürk'ün düşüncelerini çürütecek mahiyette olduğundan, yazar onu okuyucuya açıklamıyor, sadece karanlık ve gayri tabii olmakla suçluyor. Hemen iki sayfa sonra, Papa VI. Paul ile Ortodoks Patriği Athenagoras'ın doğum kontrolünü yasak ve günah ilân etmelerinin, işi bütün çıplaklığı ile ortaya koyduğundan söz ediyor (S. 193). Yazar, burada papaya yanlış beyanat isnat etmektedir. Zira VI. Paul, 1967 yılındaki beyanında şöyle konuşmuştur: "Ana babalar, meseleyi iyice idrak ederek, sahip olacakları çocuk sayısına kendileri karar vermelidir. Bu kararlarını verirken, Allah'a, kendilerine, dünyaya getirdikleri çocuklarına ve mensup oldukları topluma karşı olan sorumluluklarını da gözönünde bulunduracaklardır⁹²."

Bu cümlelerden, doğum kontrolünün yasak ve günah olması anlamından daha çok, doğum kontrolünün evlilerin vicdanına bırakılmış olduğu manası anlaşılmaktadır.

Prof.Dr. Sabahaddin Zaim doğum kontrolü konusunda şöyle diyor; "Buna karşılık gelişen ülkelerin aydınlara düşen görevler de vardır. Bu görev; bugün moda haline getirilen doğum kontrolü ve nüfus artışının durdurulması fikirlerinin hangi kaynaklardan beslendiği ve bu fikirlerin arkasında yatan siyasi sebeplerin de bilinmesi ve kısa ve uzun dönemde nüfus siyasetinin buna göre düzenlenmesi zarurettir. Esasında gelecek nesilleri, çalıştıkları halde yeteri kadar beslenemeyecekleri tatsız bir dünyada yaşamaya mahkûm görmek, insan olarak herkesi üzer. Fakat nüfus siyaseti, İktisadî, sağlık ve ana sağlığı gibi açılardan incelenirken, konunun umumiyetle ihmal edilen siyasi yönlerinin de gözden uzak tutulmaması gerekir⁹³."

90 O. N. Koçtürk, *Sessiz Savaş*, s. 188.

91 Aynı eser, s. 191.

92 *Encyclopedia Britannica*, c. 3, P. 708, U.S.A. 1970.

93 Prof.Dr. Sabahaddin Zaim, *Siyasi İktisadi ve Sosyal Yönleriyle Türkiye'de nüfus meselesi*, s. 36, İstanbul 1973.

Prof.Dr. İsmail Kayabalı da, bir makalesinde, yurdumuzun kalkınmasının doğum kontrolü ile nüfusu azaltarak değil, sağlık, ziraat, ulaşım, eğitim ve mesken problemlerinin çözümü ile sağlanacağını belirtmektedir⁹⁴.

Doğum kontrolü konusunda İlahiyat Fakültesinde iki lisans tezi de yazılmıştır. Bu iki tezde, İslâm dininin bu konudaki tutumu anlatılmakla beraber, doğum kontrolünün karşısında olan görüşlere daha çok yer verilmiş bulunmaktadır⁹⁵.

Prof. O. Acıpayamlı kitabında, “gebelikten Korunma Çareleri” başlığı altında çok çocuklu ailelerin daha fazla çocuk yapmamak için başvurdukları tedbirleri anlatmadan önce şöyle diyor: “Bu tedbirler, gebe kalmak amacıyla yapılanların yanında hiç denecek kadar azdır. Hatta öyle yerler vardır ki buralarda böyle bir tedbire dahi müracaat edilmez (Alacahöyük - Çorum)”⁹⁶.

Kısırlaştırma :

Doğum kontrolünün yollarından biri de kısırlaştırmadır. Kısırlaştırma –erkek veya kadın olsun– insanı geçici veya devamlı olarak, çocuğu olmaz bir duruma getirmektir. Bu da ilaçla, devamlı bir engel koymakla veya bir ameliyatla gerçekleştirilebilir. Kur’anda ve sünnette kısırlaştırmayı açıkca yasaklayan bir hüküm olmamakla beraber, müslümanların büyük çoğunluğu, bunun haram ve dinen yasak bir iş olduğu görüşündedirler. Kur’andaki (وَلَا مَرْنَهُمْ فَلْيَغْيِرْنَ خَلْقَ اللَّهِ) “Şeytan, Allaha yemin ederek demiştir ki, ve elbet emredeceğim Allahın yarattığını değiştirecekler” (Nisa, 119) ayetinde “erkekleri iğdiş edip hadım ağası yapacaklar, organlarını yaratılış ödevlerinin aksine kullanacaklar, nikâh yerine sifah edecekler, temizi bırakıp pisliklere koşacaklar” manası anlaşılmıştır⁹⁷. Peygamberimizin bir hadislerinde (سوداء ولودخير من حسناء عقيم)

94 Dr. İ. Kayabalı, Türk Kültürü, Sayı 114, s. 337-50, Ankara Nisan 1972.

95 Nurullah Özkan, *İslâmda Doğum Kontrolü Tarihi*, İlahiyat Fak. Ktp. 15763, 30 sh. 1972. M. Şakir Öztürk, *İlahî Dinlerde Doğum Kontrolü ve Üreme*, İlahiyat Fak. ktp. 18009,83 sh. 1973.

96 Prof.Dr. Orhan Acıpayamlı, *Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*, s. 23-4, Erzurum 1961. Çocuk doğumuna mani olmak amacıyla yapılan pratikler arasında, kadının cinsiyet uzvuna konan maddelerin çoğu anne sağlığına zararlıdır. Bu pratikler arasında, azil yapmanın zikredilmemiş olduğunu da müşahade etmekteyiz.

97 *Hak Dini Kur’an Dili*, c. 2, s. 1472-3. *Envâru’-Tenzil*, c. 1. s. 304. Kâdi Beydavi, “ayetin genel anlamı, kısırlaştırmayı mutlak olarak yasaklamaktadır, fakat fakihler, ihtiyaçtan dolayı hayvanların kısırlaştırılmasına izin vermişlerdir” demektedir.

“doğuran bir siyah kadın, kısır olan güzel bir kadından daha hayırlıdır” diye buyurduğunu gözönüne alanlar bu görüşe varmışlardır.

Yukarıda anlattığımız görüşü kabul etmeyen ve zaruri durumlar karşısında insanın kısırlaştırılmasının caiz olduğunu ileri sürenler de vardır. Bu fakihler şöyle diyorlar; “eğer insanda tedavisi imkânsız ruhi veya zührevi ve çocuklarına geçecek bir hastalık varsa, bundan dolayı o kimsenin kısırlaştırılması caizdir.” Bu hükmü Kur’andaki şu ayetlerden çıkarıyorlar: *يَسِبُ لِمَنْ يَشَاءُ إِنَاءً وَيَسِبُ لِمَنْ يَشَاءُ الذَّكَورَ أَوْ زَوْجِمَ* (Allah, dilediğine kız çocuk, dilediğine de erkek çocuk verir. Yahut hem kız hem erkek çocuk bağışlar. Dilediğini de kısır kılar.” (Şûra, 49-50). Bu ayette belirtildiği gibi, bir hikmetten dolayı Allah bazı kişileri kısır kıldığına göre, bazı zaruretlere dolayı fertlerin veya toplumun yararı için, insanların da bu işi yapmaları dine aykırı olmasa gerektir. Modern ilim kesinlikle ispatlamıştır ki, baba ve annede bulunan bazı hastalıklar, büyük bir ihtimalle çocuklara ve torunlara geçmektedir. Bu durumu İslâm âlimleri farketmişlerdir. İmam Şâfiî “cüzam ve baras hastalığı olanların evliliği feshedilir” derken, bu iki hastalığın doğacak çocuklara geçme ihtimalini sebep olarak gösteriyordu⁹⁸.

20. asrın başında yaşamış Mısırlı fakih Ahmet İbrahim, böyle başlayan hastalıkların nesillere geçmemesi için şu kanaati ileri sürmüştür” hangi yolla olursa olsun erkeğin cinsî yaklaşımdan önce kendisindeki ilkah edici maddeyi, o işi yapamaz bir duruma getirmesi haram değildir. Erkek menisinin yolunu kesmek veya herhangi bir vasıta ile onu bertaraf etmek veya aşılacağı özelliğini ortadan kaldırmak da buna dahildir. Kadının da yukarıda anlatılan yollarla, kendisini ilkahı kabul etmeyecek bir hale getirmesi haram değildir. Çünkü böyle bir harekette herhangi bir suç yoktur. Zaten evlenmemek, cinsî yaklaşma sonucu azil yapmak veya rahimde çocuk teşekkül etmeden önce onu bertaraf etmek sonuç olarak aynı şey değildir? Bu yollardan herhangi birisini haram kılan açık bir hüküm gelmemiştir. Ben kısırlandırmada bir dinî engel görmüyorum. Çünkü bu, âdet gereğince, mucip sebebini bertaraf ederek çocuk olmasını önlemek işlemidir. Bu, meydana gelmiş bir varlık, hayat âlemine çıkmak üzere olan veya ona hazırlanmış bir canlı nefis hakkında işlenmiş bir cinayet değildir. Bu yönden durum açık olup, bunun muhah ve caiz olduğu konusunda tereddüt göstermek uygun değildir⁹⁹.

98 *ed-Din ve Tanzimu'l-Usre*, s. 86-7.

99 Aynı eser, s. 87-8.

Kısırlaştırma, geçici ve daimi olmak üzere iki çeşittir, geçici kısırlaştırmada, kişinin çocuk sahibi olma kabiliyeti ortadan kalkmamakta, çocuk istenmediği müddetçe bu kabiliyet engellenmektedir. Çocuk olması arzu edildiğinde bu kısırlık ortadan kaldırılarak, çocuk edinme imkânı yeniden kazanılmaktadır. Dr. Medkûr bu konuda şöyle diyor: "Biz, İslâmın kaidelerinin böyle bir kısırlaştırmayı yasaklamadığı kanaatindeyiz. Çünkü bu, doğum kontrolü yollarından birini teşkil etmektedir. Bu da meşru ve caizdir. Sünnetten ve sahabenin haberlerinden rivayet edilen birçok hükümler, bunun caiz olduğunu göstermektedir¹⁰⁰. Şafiî fakihlerinden Süleyman Buceyrimî "gebeliği tamamen önleyen birşeyi kullanmak haramdır. Fakat böyle yapılmayarak sadece gebeliği geciktiren bir şeyi kullanmak haram değildir. Aksine, önceki çocuğu terbiye etmek gibi bir özürle bu geciktirme yapılmış olsa, bu mekruh bile olmaz" demektedir. Buna benzer ifadeler Hanefî, Malikî, Hanbelî, Zeydi, Caferî ve İbâzî kitaplarında da bulunmaktadır. Bu eserlerde, mezheplere göre konu geniş olarak incelenmiştir. Hepsî de bu işi kadının iznine bağhyorlar. Hanbelî âlimlerinden İbnu Kudâme, bazı fakihlere dayanarak, ihtiyaç olmaksızın azil yapmanın mekruh olduğunu fakat haram olmadığını nakletmiştir¹⁰¹.

Daimî kısırlaştırma ise, eşlerden her ikisinin veya birinin, artık hiç çocuğu olmayacak bir şekilde kısırlaştırılmasıdır. Buna ancak, kişide bulunan akli veya zührevî bulaşıcı bir hastalığın çocuklarına geçeceği tıbben sabit olunca başvurulabilir. İlaç ve tedavi ile iyileşme imkânı olmayan hastalıklar sebebiyle daimî kısırlaştırma yapmak caiz olur. Denilebilir ki, İslâmın genel prensiplerine göre böyle hallerde, hastalık, zayıf akıllı ve sakat nesillerin yetişmesini önlemek için, daimî kısırlaştırmaya başvurmak sakıncalı değil arzu edilir bir durumdur¹⁰².

Zaruret olunca, kısırlaştırmamaktan doğacak zararı gidermek için, kısırlaştırmak daha uygundur. Bunda da geçici kısırlaştırma yolunu, yani gerekince kaldırılıp eski duruma dönülebilecek metodu uygulamadır. Öyle hastalıklar vardır ki bugün henüz tedavi edilememektedir. Fakat ilerde onlar da tedavi edilebilir. O zaman kısırlık sebebini ortadan kaldırabilelim. Buna göre, kısırlaştırma gereği duyulduğu sürece kısırlık devam eder, hastalığın iyileşme ümidi oldukça o kişinin eski durumuna gelme imkânı da devam etmiş olur¹⁰³.

100 *el-İslâm ve Tanzimu'l-Usre*, c. 2, s. 289.

101 Aynı eser, c. 2, s. 290-1.

102 Aynı eser, c. 2, s. 291-2.

103 *İslam And Family Planning*, P. 68.

Nüfusu çok, buna karşılık beslenme imkânları yetersiz olan ülkelerde, aile plânlaması çalışmaları arasında kısırlaştırmaya başvuran ülkeler de vardır. Hindistanda 1967 yılına kadar 2.771.000 erkek kısırlaştırılmıştır. 60 milyondan fazla müslümanın yaşadığı Hindistanda kısırlaştırılanların bir bölümünü de müslümanlar teşkil etmektedir. Ford müessesesi aile plânlaması araştırmaları için 15 milyon dolar harcamaya karar vermiştir¹⁰⁴.

1971 yılı sonunda toplanan Rabat kongresinde Dr. M. Sâdık Fûde'nin açıkladığına göre, Hindistan ve Pakistan'da kısırlaştırılanların toplam sayısı 6 milyonu bulmuştur¹⁰⁵. Pakistan'da aile plânlaması çalışmalarında kısırlaştırma metodu ailelerin isteklerine göre serbest bırakılmıştır¹⁰⁶.

Çocuk düşürme:

Aile plânlaması ile ilgili konulardan biri de çocuk düşürme veya kürtajdır. Annenin rahmindeki ceninin, doğmasına imkân vermeden olduğu yerden çıkarılmasına çocuk düşürme veya tıbbî tahliye adı verilmektedir. İslâm öncesi semavî kitaplardan Tevrat'ta da çocuğun düşmesinden bahsedilmektedir¹⁰⁷.

Hanefî fakihlerinden Şam müftüsü Muhammed Haskefi (1025-1088 H.) şöyle diyor: Fakihler, kadının dört aylıktan küçük olan çocuğunu kocasından izin almaksızın düşürmesinin mubah olduğunu söylemişlerdir. Yine bir Hanefî olan İbnu Abidin, bu sözü şu cümlelerle açıklıyor: en-Nehr adlı kitapta şu soru ve cevabı yer almıştır: -Kadın gebe kaldıktan sonra onu düşürmesi mubah mıdır? Evet, çocuğun organları henüz belli olmamışken onu düşürmek mubahtır. Çocuğun organlarının belirmesi de gebeliğin 120. gününden sonradır. Onlar, "organların belirmesi" veya "yaratılma" sözünden çocuğa ruh verilmesini kastetmişlerdir. Yoksa böyle bir ifade yanlış olurdu. Çünkü, yaratılmanın bu müddetten

104 Famine in Retreat, the fight against hunger a study and a strategy, *Alemu'l-fikr* (üç aylık dergi) c. 3, sayı 1, s. 269-282, Kuveyt 1971, Hindistan hakkında yayınlanmış bir kitapta şu bilgiyi buluyoruz: "Hindistan'da 1796 tanesi şehirde ve 24 182 tanesi diğer yerlerde olmak üzere "Aile Mutluluk Merkezleri" mevcuttu. Şimdiye kadar takriben 5,5 milyon kısırlaştırma işlemi yapılmıştır." bk. *Hindistan* 72, s. 106, Ankara 1972.

105 *el-İslâm ve Tanzimu'l-Usre*, c. 2, s. 480.

106 Milli Dava, aylık sağlık gazetesi, sayı 1, s. 20, Ankara 1972.

107 *Tevrat Çıkış*, 21/22-25. Burada şöyle deniliyor: Ve eğer adamlar kavga edip bir gebe kadına çarparlar ve onun çocuğu düşerse, ve bir zarar olmazsa, kocasının kendi üzerine tayin edeceği gibi tazmin edecek ve hakimler vasıtası ile verecektir. Fakat zarar olursa, o zaman can yerine can, göz yerine göz, diş yerine diş, el yerine el, ayak yerine ayak, yanık yerine yanık, yara yerine yara, bere yerine bere vereceksin.

önce gerçekleştiği müşahade ile sabit bulunmaktadır. el-Feth adlı kitapta da "henüz 120 günlük olmayan çocuğun düşürülmesi konusundaki ifadenin mutlak oluşu, kocanın izni alınmış olması şartı ile, bu süreden önce çocuğun düşürülmesinin caiz olduğunu açıklyor" denilmiştir¹⁰⁸.

Hanefi fakihlerinin yukarıdaki sözlerinden, gebeliğin 4. ayın bitmesinden önce, özürlü veya özürsüz sona erdirilmesinin mubah olduğunu açıklayan bir içtihadın bulunduğu anlaşılmaktadır. Yine Hanefilerden bu işin bir özür bulunmadan yapılmasının mekruh olduğunu kabul edenler de vardır. Bilindiği gibi mekruh, derece olarak haramdan daha aşağıda olup, ondan daha hafiftir. Bu sonuncular, ilk dört ay içinde, ancak bir özür varsa çocuğun düşürülebileceğini kabul etmişlerdir. Kadının, gebelik sıkıntılarında dolayı uğrayacağı zayıflık ve duyacağı güçsüzlüğü de bu özürlerden saymışlardır.

Malikiler bu konuda Hanefilerden çok şiddetli davranmışlar, hattâ gebeliğin 40. gününden önce bile bertaraf edilmesini yasaklamışlardır. Maliki fakihlerinin bir kısmı, bu süre içinde çocuğu düşürmenin mekruh olduğunu kabul etmiştir. Özür olmaksızın, çocuğa ruh verildikten sonra onun düşürülmesinin haram olduğunda bütün Malikiler birleşmiştir. Maliki fakihlerinden Dirdîr ve Düsûkî bu konuda şöyle diyorlar: Rahimde oluşmuş meninin 40 günden önce bile olsa çıkarılması caiz değildir. Ona ruh verilince, yerinden çıkarılması icmâen haramdır. Düsûkî, Dirdîr'in "40 günden önce bile olsa" sözünü şöyle açıklyor: "doğruluğuna güvenilecek görüş budur. Ceninin 40 günden önce çıkarılmasının mekruh olduğu da söylenmiştir. Bu Dirdîr'in "caiz olmaz" sözünden "haramdır" anlamını kastetmiş olduğunu gösterir. Bu cümleler, Malikilerin, çocuğa ruh verilmezden önce onun çıkarılmasının mubah olacağına dair hiçbir içtihatları olmadığını göstermektedir¹⁰⁹.

Rahimde oluşmuş (mütekevven) deyimi, spermle birleşmiş yumurtanın, rahimde yerleşip yapışmasından önce dışarı çıkarılmasının caiz olduğunu ifade etmektedir. Nutfenin, yani döllenen yumurtanın, rahim kanalında iken veya rahimde yerleşip onun cidarına yapışmadan önce bertaraf edilmesi caizdir. Maliki fakihlerinden Kurtubî'nin şu sözleri buna ışık tutmakta ve onu kuvvetlendirmektedir: Nutfe rahimde yerleşmeden önce, kadın onu dışarı atarsa buna hiçbir hüküm gerekmez. Bu durumla, nutfenin erkeğin vücudunda durması arasında bir fark

108 Muhammed Emin İbnu Abidin, *Reddu'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar*, c. 2, s. 411-2, Mısır 1307, *el-İslâm ve Tanzimu'l-Usre*, c. 2, s. 29 5-6.

109 Aynı eser, c. 2, s. 297-8.

yoktur¹¹⁰. Bu hüküm, kadının, rahime yerleşmemiş nutfeyi herhangi bir yolla dışarı atabilme yetkisini açıkca göstermektedir. Bu durumda kadına da bir günah gerekmez.

Maliki fakihlerinden İbnu Rüş, İmam Mâlik'in ceninin düşürülmesinde keffâret ödenmesini iyi gördüğünü rivayet etmiştir. O, düşürmenin kasıtlı veya hatâen olmasında tereddüt ettiği için keffâreti vacip kılmamıştır. Keffâret ödenmesinin iyi görülmesi, günahın gerçekleşmesi ile ilgilidir. Buna göre İmam, çocuğa ruh verildikten sonra onu düşürme durumunda keffâret ödenmesini iyi görmektedir, fakat İbnu Rüş'ün ifadesi genel olup 40 günden önceyi de sonrayı da içine almaktadır¹¹¹.

Kur'anda insanın yaratılmasının şu yedi safhadan geçtiği anlatılmaktadır: 1- Topraktan elde edilen gıda, 2- Gıdanın nutfe olarak emniyetli bir yere yerleştirilmesi, 3- Nutfenin yapışkan kana (alaka) çevrilmesi, 4- Yapışkan kanın ete (mudğa) çevrilmesi, 5- Etten kemikler (izâm) yapılması, 6- Kemiklere et giydirilmesi, 7- Başka bir yaratılış (insani ruhun verilmesi) safhasıdır¹¹². İşte Hz. Ali bu ayetleri okuduktan sonra "çocuk bu ayetlerdeki yedi safhadan geçmedikçe, onu bertaraf etmek insanı öldürmek olmaz" demiştir. Ceninin canlı bir varlık olması, bu 7. safhadan yani gebeliğin 120. gününden itibaren başlamaktadır.

Mısırlı âlimlerden Haseneyn Muhammed Mahlûf, çocuk düşürme konusunda şu fetvayı vermiştir: "Bazı mezhepler çocuk düşürmeyi mutlak olarak yasaklarlar. Ceninin rahimde ruh verilmemiş halde olması veya diri bulunması farketmez. Çünkü o canlı bir maddedir. Onu yerinden çıkarmak, cenin için diri diri gömmek demektir. Bu da dinen yasaktır. Diğer imamlar ise, kadının karnındaki, ruh verilmediği müddetçe düşürülmesinin mubah olduğuna hükmettiler. Bu öyle bir zamandır ki, mütehasıs tabiplerce cenin o zaman ruhsuz olarak bilinir. Din âlimleri bu süreyi dört aya kadar olan müddettir diye hesaplamışlardır. Bu içtihada göre, dinen meşru bir zaruret olmaksızın çocuk düşürmek caiz değildir. Gebelik hâmile kadının sağlığına çok zararlı ise, yani gebelik ağırlaşınca veya doğum olunca kadın için ölüm tehlikesi varsa, o zaman çocuğu almak caizdir. Zaruri durumlar dışında çocuk düşürmek mubah değildir. Cenin din nazarında muhteremdir ve koru-

110 Muhammed İbnu Ahmed el-Kurtubî (Ö.671 H.), *el-Câmi li-Ahkâmî'l-Kur'an*, c. 12, s. 8, Mısır, 1967.

111 Dr. Medkûr, *et-Ta'kim ve'l-İchâz min vicheti nazari'l-İslâm (el-İslâm ve Tanzimu'l-Ustre*, c. 2, s. 298).

112 Mü'minün, 12-14. Buradaki yedinci safha Hicr suresinin 29. ayetinde şöyle açıklanıyor: "Ona o kalbî verdikten sonra ruhumdan üfledim."

nur. Zinadan doğan çocuk da böyledir. Peygamberimizin, zina yaparak gebe kalan bir kadına ceza vermeyip doğuruncaya kadar beklediği, bir rivayete göre ise, doğumdan sonra çocuğa bakması için bir müddet geçtikten sonra cezasını verdiğine dair sünneti bunun delilidir. Ceninin zinadan olması onu düşürmeyi gerektirmez¹¹³.”

İslâm dini kadının karnındaki çocuğun düşürülmesini bir cinayet saymış, bu suçu işleyenin cezalandırılmasını istemiştir. İşlenen cinayet fiili, babadan, anadan veya başkasından olabilir. Cani kim olursa olsun cinayetinden sorumludur. Suç için tesbit edilmiş cezayı görmesi bakımından sıfatının bir tesiri yoktur¹¹⁴. Peygamberimiz Beni Lihyân kabilesinden bir kadının, ölü olarak düşürdüğü ceninden dolayı, bir erkek köle veya cariye “gurre”si ile hükmetmiştir. Bu gurrenin kıymeti, anenin diyetinin onda biridir. Hanefilere göre hür müslüman bir kadının diyeti ise 50 devedir. Bu da 500 dinar veya 5000 dirheme eşittir. Erkeğin diyeti ise bu miktarın iki katıdır. İmam Malik, gurreyi 600 dirhem kabul etmiştir. Hanefiler ise şöyle demişlerdir: Çocuğun sağ doğup yaşaması kat'i olmadıktan, kıyasa göre hiç gurre gerekmezdi. Fakat biz, gelen rivayetleri kabul ettik ve kıyası terkettik. Peygamberimizden rivayet edilen “erkek olsun kız olsun gurrenin miktarı 500 dirhemdir” hadisini kabul ettik¹¹⁵.

Rabat'ta 24-29 Aralık 1971 tarihlerinde toplanan kongrenin kararlarından konumuzla ilgili üç maddeyi buraya ahyoruz:

1- İslâm dini çocuk doğurmada, çocukların sayısının çok veya az oluşunda, kısırlığı tedavi ettirmede, iki gebelik arasındaki sürenin ayarlanmasında ve bunun için meşru ve emin çarelere müracaat etme hususunda müslüman ailenin istediği gibi hareket etmesini mubah addetmiştir.

2- Kongre kısırlaştırma konusunda Ezher Üniversitesindeki İslâm Araştırmaları Kongresinin görüşünü kabul etmiştir. Bu da, eşlerin veya başkalarının kısırlığı sonucunu doğuran araçların kullanılmasına dinimizin cevaz vermemiş olmasıdır.

113 Mecelle'tü'l-Ezher, c. 30, sayı 7, s. 544, Aralık 1959.

114 Abdulkadir Udeh, *et-Teşri'u'l-Cinâiyyu'l-İslâmi*, c. 2, s. 294, Mısır 1963.

115 *Kitabu'l-Umm*, c. 6, s. 89-90. *el-Muvatta*, c. 2, s. 856. *Şerhu Fethi'l-Kadir*, c. 9, s. 232-4. Kadın, çocuğunu ölü olarak düşürdükten sonra, darbenin etkisiyle kendisi de ölürse, buna sebep olan kimse, kadın için diyet, çocuk için de gurre öder. Eğer kadın darbenin etkisi ile ölür, sonra çocuk sağ olarak çıkar ve daha sonra ölürse, sebep olan kimse iki diyet öder. Çünkü bu durumda iki kişinin katili olmuştur. bk. aynı eser, c. 9, s. 237. *Hukuki İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, c. 3, s. 152-164.

3- Kürtaj konusunda ise kongrenin görüşü şudur: Bütün müslüman fakihler 4. aydan sonra çocuğun düşürülmesinin haram olduğunu kabul ediyorlar. Ancak annenin hayatının kurtarılması çocuğun alınmasına bağlı ise, bu zaruretten dolayı kürtajın mübah olduğunu söylüyorlar. Fakat bu müddetten önce kürtaj bususunda birçok fikhî görüşler bulunmasına rağmen, doğru görüş, gebeliğin hangi devrinde olursa olsun kürtaja mâni olmak gerektiği şeklindedir. (bk. *el-İslam ve Tanzimu'l-Usre*, c.2, s. 526).

S O N U Ç

İslâm dini, toplumun çekirdeğini meydana getiren aileye gereken önemi vermiş ve onun sarsılmaz temeller üzerine kurulmasını sağlayacak kaideleri de koymuştur. Evliliğin, bekârlığa göre daha iyi olduğunu anlatan bir müslüman, onun sorumluluklarını yerine getirecek malî ve ahlâki gücü kazanınca evlenme yoluna gidecektir. Dinimizin tavsiyesi gereğince, kendine uygun bir eş seçme hakkı her müslümâna tanınmıştır. Evlenecek olan erkeğin, hanımına denk (küfüv) olması şartı da, kadının hayat boyu sürecek olan aile birliği içinde mutlu olmasının psikolojik bir dayanağıdır. Şahitler önünde, hür iradelerini açıklayarak evlenen eşler, kurdukları aile çerçevesinde birçok sorumluluklar yüklendikleri gibi, içinde yaşadıkları topluma karşı da bazı görevleri yerine getirmeye söz vermiş olmaktadır. Nikâh ile kurulan evlilik birliği içinde, karı kocanın ve aile fertlerinin birbirlerine karşı olan yükümlülükleri, dinimizce açıklanmış bulunmaktadır. Karşılıklı hak ve ödevleri içine alan bu yükümlülükleri titizlikle yerine getiren her aile, şüphesiz mutluluktan payını alacaktır.

Bir milleti teşkil eden ailelerin, içinde yaşadıkları topluma karşı yüklenmiş oldukları görevlerin başında o topluma verecekleri çocuklar ve onların yetiştirilmesi gelmektedir. Çocukların doğması, bir bakıma evliliğin gayesi ve tabii bir sonucu olarak görülmektedir. Doğan çocuklar sayesinde fertler adlarını ebedileştirdikleri gibi, milletler de devamlılık kazanmaktadırlar. Bu dünyada her kişinin, kendinden sonra adını yaşatacak olan çocuklarının iyi kimseler olmasını istemesi tabii bir hakkıdır. Bilgili, iyi ahlâklı ve sağlıklı kişilerin yetiştirilerek topluma verilmesi ise, bugün her ailenin kolayca başaramayacağı bir görev olarak görülmektedir. Allah, insanlara ancak kudretleri kadar sorumluluk yükleyeceğini beyan buyurmuştur. Öyle ise her ailenin iktisadî gücünün yeteceği ve terbiye edebileceği sayıda çocuk sahibi olmak için bazı ted-

birlere baş vurması dinimizce sakıncalı olmasa gerektir. Yeter ki bu tedbirler dinimizce yasaklanmış bulunmasın.

Bu araştırmamızda İslâm ailesinin dünyaya getireceği çocukların sayısı bakımından alabileceği tedbirlerin incelenmesi esas konumuzu teşkil etmiştir. Yeteri kadar çocuğa sahip olan aileler, daha fazlasını yetiştirmeyi kendileri için imkânsız veya çok zor görüyorlarsa, kadının artık gebe kalmaması için bazı meşru tedbirlere baş vurulabilirler. Böyle bir hareketin mubah olduğu ve sadece daha faziletli olanı terketmek anlamına geldiği İmam Gazzalî tarafından da ifade edilmiştir. Kadının sağlık durumunun kötüleşmesi bahis konusu ise, yine onun gebe kalmaması için bazı tedbirlere başvurmak caizdir. Bu tedbirlere baş vuran eşlerin kendilerini günahkârlık duygusuna kaptırmalarına gerek bulunmamaktadır.

Bu anlattıklarımız, sadece gebelik meydana gelmeden önce alınacak tedbirlerle ilgili bulunmaktadır. Fakihlerin en çok sözünü ettikleri gebeliği önleme yolu da, "azil" yani "geri çekme" usulüdür. Kocanın prezervatif veya kaput kullanması da azil usulü gibidir. Gebeliğe karşı korunmak zorunluluğu ile karşılaşan çiftlere tavsiye edilebilecek en uygun yolun bu sonuncu usul olduğu kanısındayız.

Kadın gebe kaldıktan sonra yapılacak en doğru iş, çocuğu doğurması ve onu topluma faydalı bir unsur olarak yetiştirmeye çalışmasıdır. Birçok İslâm hukukçusu, gebeliğin, annenin sağlığı için tehlikeli olması halinde, 120 günlükten küçük çocukların düşürülmesinin caiz olacağı hükmünü vermişlerdir. Ama anne için çok büyük bir tehlike bulunmadığı hallerde kürtaj yoluna baş vurmamalıdır. Aile plânlaması veya doğum kontrolü ile, tıbbî bir gerek olmaksızın çocuk düşürme veya kürtaj arasında hiçbir ilgi ve alâka mevcut değildir. Aile plânlaması gebelikten önce ve gebeliği önlemek için alınan tedbirler demektir. Fakat çocuk düşürmek veya kürtaj yaptırmak, gebelik meydana geldikten sonra yapılan bir iş olduğu için dinimizce günah ve kanuna göre de bir suçtur.

İslâmda aile plânlamasının yolları arasında, hiç evlenmeyerek bekâr olarak yaşamayı, geç evlenmeyi ve bir hanımla evlenmeyi de sayabiliriz. İmam Şâfiî "eğer aralarında adalet yapamamaktan korkarsanız bir hanımla yetininiz" (Nisâ 3) ayetinden "bir hanımla evlenmek daha faziletlidir, fazla çocuk olup aile efradınız ve sıkıntınız artmasın diye" manasını anlamıştır. İmam Ebû Hanife ise talebesi Ebû Yusuf'a şu öğütte bulunmuştur: Önce ilim öğren, sonra helâl mal kazan, ondan sonra evlenirsin. İlim öğrenmeden önce kadımlarla meşgul olmaktan kaçın. Çünkü

bu sana zaman kaybettirir. Çocukların ve aile efradın çoğalıdır. Onların ihtiyaçlarını gidermeye çabalarken, ilimle uğraşmaktan ve mal kazanmaktan geri kalırsın¹¹⁶.

Son olarak şurasını belirtelim ki biz, bu çalışmamızda, konumuzla ilgili fıkıh hükümlerini açıklamaya gayret ettik. Türkiyemizin, şimdiki nüfusunun birkaç katını daha besleyip besleyemeyeceği konusunda ileri sürülen görüşleri eleştirmeyi konu harici olarak kabul etmiş bulunuyoruz.

116 el-Muvaffak İbnu Ahmed Mekki, *Menâkibu'l-İmâmi'l-Azam Ebi Hanife*, c. 2, s. 114, Haydarâbâd 1321 H.